200-e

SR 947.45.05
94(474.5) "1795/1917"
Rd - 867 Lenk.
A.MICKEVIČIAUS BIBLIOTEKA

0461949
Vilniaus apskrities A.Mickevičiaus viešoji biblioteka

ERRATA.

Str.	*wiersz od góry*	*od dołu*	*wydrukowano*	*czytać należy*
III	12	14	w końcu książki	po rękopisie od s r. 56
VIII	20	6	(Cesarskiej)	Cesarskiej
XIV	20	5	art. 330	art. 830
XVI	20	6	Wysokość	Mość
XXXIX	w odsyłaczu 2 od dołu		Konfirmuję	Konfirmacja
XLIX	w odsyłaczu 8 od góry		r. 1864	1846
LIV	w odsyłaczu 4 od góry		powesit'	powiesit'
14	do Nr 39 Duchnowski		Żubolce	Żubalce
14	„ „		pow. Nowo-Aleksandrowski	pow. Jezioroski
18	do Nr 53 Hryniuk		w Szerymowie	w Szereszowie
72a	do 52 *Uwaga*		Rubryka IV	Rubrykę III
78a	wiersz od góry 1		Kosiński	Koniński
106a	„ „ 5		Ciundziewski	Ciundziewicki

Uwaga. Niektóre *errata* zostały sprostowane w Przypisach do Rpsu str. 56—101.

SPIS RZECZY

Str.

§ 1. Słowo wstępne I

§ 2. ROZDZIAŁ I WSTĘPU.
Ukaz senatu z dn. 9-21 sierpnia 1861 r. na wypadek ogłoszenia stanu wojennego IV

§ 3. Ukaz o nadaniu główn. naczelnikom gub. Zachodn. prawa oddawania pod sąd wojenny według Polowego Kodeksu Karnego winnych zamieszek, które dały powód do ogłoszenia stanu wojennego (№ 37370 Pełnego Zbioru Praw ros. z dn. 31 sierpnia (11 września) 1861 r.) VII

§ 4. Wypis z reskryptu cesarskiego z dn. 14-26 stycznia 1863 r. w sprawie sądów wojennych IX

§ 5. Cyrkularz dowódcy Wileńskiego Okręgu Wojennego i wojennego wileńskiego, kowieńskiego i mińskiego generał-gubernatora № 35, lutego 16 1863 r. W sprawach stanu wojennego XI

§ 6. Podział powstańców na kategorje. Przepisy zatwierdzone przez cesarza w dniu 11 (23) maja 1863 r. XVI

Jako dopełnienie do cyrkularzowego rozporządzenia dowódcy wojsk W. O. W. z dn. 16 ubiegłego lutego za № 35 dn. 24 kwietnia (5 maja) 1863 r. XXII

Cyrkularz gen. adj. Nazimowa Nr. 486 z dnia 25 (st. st.) kwietnia 1863 r. W sprawie emisarjuszów. XXIII

Str.

§ 7. Czy Murawjew, w porównaniu do Nazimowa, otrzymał wyjątkowo dyktatorskie prawa? XXIV

§ 8. Kodeks drakoński nie wystarczył do tłumienia powstania XXXV

§ 9. Obrzęd wykonania kary śmierci (art. 549, Woj. Kod. Karnego z ks. 2-ej wyd. r. 1859) LV

§ 10. Wrażenia pierwszych egzekucyj w Wilnie LVII

§ 11. Groby powstańców na Górze Zamkowej LIX

Krzyż na grobach powstańców na Górze Zamkowej. (Opowiadanie wypadków 1916—17 r. w Wilnie) LXIV

§ 12 ROZDZIAŁ II WSTĘPU.
Opis rękopisu (*Spis przestępców politycznych*) i jego pochodzenie LXVIII

§ 13 Prywatne spisy straconych za udział w powstaniu LXXII

§ 14. Wartość Rpsu w porównaniu z innemi źródłami LXXVIII

§ 15. Udostępnienie Rpsu w języku oryginału LXXXII

§ 16. Polski przekład Rpsu LXXXIII

RĘKOPIS p. t. *„Spis przestępców politycznych, skazanych w gub. wileńskiej, kowieńskiej, grodzieńskiej, mińskiej, witebskiej, mohylowskiej i augustowskiej od czasu wybuchłego na Litwie powstania“* . . . 1—52

Przypisy do Rpsu . . . . . 56a—101b

Regestry osobowe, miejscowości, rzeczowe i różne zestawienia oraz regestr chronologiczny (kalendarzyk) 105a

ILUSTRACJE, str. 54 i 55.

Miesiąc	Dzień	Miejscowość stracenia	NAZWISKO
Kwiecień	26	Suwałki	Gordacki Edward
	,,	,,	Mikucki Teofil
	,,	,,	Rutkowski Baltazar
	27	,,	Szamkow Leon
Maj	3	Lemany, pow. Łomż.	Chrzanowski Leon
	,,	Łączki, pow. Łomż.	Okurowski Juljan
	6	Lochy, pow. Łomż.	Krajewski Sebastjan
	10	Mohylów	Oskierka Michał
	14	Szczuczyn	Bugielski Polikarp
Czerwiec	1	Łomża	Obuchowicz Juljan
	3	Poniewież	Filipowicz Ludwik
	15	Gontorze, pow. Łomż.	Wolski Antoni
	17	Ibiany, pow. Kow.	Proniewicz Zygmunt
	,,	,,	Szablewicz Domazy
	,,	,,	Wilkiewicz Marceli

Miesiąc	Dzień	Miejscowość stracenia	NAZWISKO
Sierpień	4	Suwałki	Gonglewski Marcin
	,,	,,	Krejczman Franciszek
	,,	,,	Staszkiewicz Jan
	,,	,,	Wysocki Jan
Wrzesień	5	Girsudy, pow. Poniew.	Wodopałas Józef
	15	Szadowo, pow. Szaw.	Danowski Albin
Październik	11	Poniewież	Brazis Ignacy
	,,	,,	Grochowski Ignacy
	,,	,,	Hołumbias Wojciech
	,,	,,	Kasperowicz Jan
Listopad	10	Pow Poniew.	Krepajtys Antoni
	11	Uźwienty, pow. Szawelski	Towtowicz Mikołaj
	17	Kowno	Mickiewicz Juljan
Grudzień	10	Bobki, Kow. p.	Mizerewicz Wincenty
	7	Pow. Borys.	Charewicz Edward (konf. 5 grudnia).

ROK 1865.

Styczeń	23	Bajka, pow.	Swiętorzecki Jan
Marzec	9	Liczuny, pow. Poniewies.	Nowakas Józef
Kwiecień	8	Borowlany, pow. Miński	Cholewa Telesfor
Maj	2	Suraż	Laskowski Michał
Czerwiec	1	Kowno	Czerbulinas Józef

Miesiąc	Dzień	Miejscowość stracenia	NAZWISKO
Grudzień	31	Łomża	Stoduba Franciszek
	,,	,,	Koniński Aleksander
	,,	,,	Kojka Tomasz
Grudzień	31	Łomża	Chończak Izrael
	,,	,,	Bonach Stanisław
	,,	Żubalce	Duchnowski Antoni

ROK 1864.

Miesiąc	Dzień	Miejscowość stracenia	NAZWISKO
Styczeń	2	Wilno	Zdanowicz Ignacy
	,,	,,	Dormanowski Miecz.
	4	Posfol	Burzyński Franciszek
	11	Wilno,	Dalewski Tytus
	,,	Jeziory grodz.	Gzowski Wincenty
	12	Szawle	Kuczewski Aleksand.
	20	Nowogródek	Smysłow Władysław
	,,	,,	Ungebauer Aleksand.
	25	Wilno,	Czechan Jakób
Luty	10	Mińsk	Bułynko Cezary
	15	Suwałki	Krasiński Jan
	17	,,	Bielawski Henryk
	22	Szawle	Kobyliński Sołub
	,,	,,	Kuprjenko Andrzej
Marzec	3	Szawle	Pronajtis Jerzy
	,,	,,	Jungajło Konstanty
	11	Sejny	Kozelski Feliks
	,,	,,	Witkowski Franciszek
	14	Suwałki	Lejbman Lejba
	15	Dyneburg	Budrys Antoni
	18	Szawle	Werbluczewicz Albin
Marzec	19	Uszpol	Czerwiński Paweł
	,,	Kowno	Lugajło Bronisław
	22	Wilno	Kalinowski Wincenty
	26	Sielany	Juchajtis Aleksander
	,,	Grodno	Urbanowicz Józef
Kwiecień	1	Suwałki	Błachinych Teodor
	5	Kalwarja	Burak Antoni
	,,	,,	Gardzulewicz Mateusz
	,,	Birże	Lacer Jan
	9	Suwałki	Letowt Juliusz
	11	Zabiele (wieś p. Łomż.)	Klama Stanisław
	,,	Mińsk	Olędzki Antoni
	13	Suwałki	Dojlida Jerzy ks.
	23	Sejny	Jasiński Antoni
	14	Dyneburg	Kołłb Przemysław
	15	Kowno	Grygoraszczenko Zacharjusz
	17	Łomża	Iczkowski Władysław (konf. 15-go)
	19	Suwałki	Narzymski Konstan.
	23	Kalwarja	Galinajtis Józef

Miesiąc	Dzień	Miejscowość stracenia	NAZWISKO
Sierpień	29	Oszmiana	Snadzki Adrjan
Wrzesień	1	Popiele	Zybers Józef
	3	Poniewież	Wojtulewicz Andrzej
	9	Wilno	Bieńkowski Jan
	9	„	Czapliński Edward
	9	„	Marczewski Jan
	9	Orsza	Budziłowicz Ignacy
	15	Szawle	Kwiatkowski Bolesław
	„	„	Brazulis Kazimierz
	18	Traszkuny	Łobanowski Jan
	25	Rosienie	Życki Antoni
	„	Wilno	Nikolai Władysław
Październik	9	Suwałki	Żołowski Feliks
	12	Wiłkowyszki	Byszewski Ant.
	13	Szaki	Sawwo Piotr
	17	Kobryń	Horuszewski Feliks
	„	„	Piotrowski Feliks
	„	„	Trofimczuk Teodor
	19	Telsze	Gargas Antoni
	23	Grodno	Toliński Dominik
	26	Choroszcza	Markowski Ksawery
	„	„	Rogowski Jan
	„	„	Oświeciński Wincenty
Listopad	14	Poniewież	Puhaczewski Konst.
	17	Oszmiana	Aleksandrowicz Fran.
	„	„	Mackiewicz Piotr

Miesiąc	Dzień	Miejscowość stracenia	NAZWISKO
Listopad	18	Smorgonie	Apanowicz Francisz.
	„	Olszany	Łosiński Wincenty
	„	„	Staniewicz Edward
	23	Poniewież	Miłaszewski Szymon
	„	Kalwarja	Krotiuk, podoficer
	„	„	Harasimow, żołnierz
	„	„	Łatyszew „
	„	„	Baranowski Piotr
	26	„	Jakowczyk, żołnierz
	28	Łomża	Kulesza Konstanty
	„	p. Ihumeński	Okulicz Bolesław
	„	„	Podolecki Aleksander
	„	„	Sakowicz Jakób
	„	Ihumeń	Telszewski Albin
Grudzień	2	Bielsk	Bejda Dominik
	2	Suwałki	Chonesta Józef
	2	„	Jaskold Stanisław
	2	„	Piotrowski Karol
	11	Sokoły	Konopko Jan
	17	Skopiszki	Kozakiewicz Adam
	19	Dusiaty	Downarowicz Józef
	20	Szereszów Pruż.	Hryńczuk Jan
	„	„ „	Ilkowski Antoni
	„	„ „	Salomon Agust
	21	Wiłkomierz	Malecki Dominik
	22	Wilno	Syczuk Kazimierz
	28	Szawle	Bohdanowicz Paulin
	„	Kowno	Mackiewicz Antoni ks.

Kalendarzyk*) osób straconych na terytorjum Wileń. Okręgu Wojennego.

ROK 1863.

Miesiąc	Dzień	Miejscowość stracenia	NAZWISKO
Marzec	24	Kowno	Korewo Klet
Czerwiec	2	Mińsk	Ciundziewicki Michał
	3	Wilno	Iszora Stan. ks.
	5	Wilno	Ziemacki Rajmunt ks.
	5	„	Laskowicz Albert
	8	Dyneburg	Plater hr. Leon
	9	Wilno	Kołyszko Bolesław
	10	Kowno	Białłozór Wincenty
	15	Brześć	Adamowicz Stanisław
	18	Mohylew	Ancypo Ildenfons
	„	„	Korsak Władysław
	„	„	Mancewicz Jan
	„	„	„ Michał
	„	Sokółka	Ciuchna Mateusz
	22	Wilno	Leśniewski Juljan
	25	Lida	Falkowski Adam ks.
	26	Szawle	Scypion Mieczysław
	„	„	Morkis Jan
	27	Wilno	Sierakowski Zygmunt
Lipiec	6	Borysów	Żebrowski Konstanty
	8	Nowogródek	Pusłowski Adam
Lipiec	10	Jeziorosy	Młyński Władysław
	17	Mozyrz	Wróblewski Gabrjel
	20	Wiłkomierz	Kozakowski Stan.
	„		Staniszewski Michał
	22	Wołkowysk	Zawistowski Stan.
	28	Rohaczów	Hryniewicz Tomasz
Sierpień	1	Brześć	Pawłowicz Bogusław
	7	Wiłkomierz	Staszys Józef
	13	Wilno	Zapaśnik Aleksander
	„	Wiłkomierz	Wołodźko Heljodor
	14	Telsze	Norejko Izydor ks.
	17	Wilno	Rewkowski Aleksand.
	„	„	„ Józef
	„	Słonim	Masalski Karol
	„	Mińsk	Zmaczyński Jan
	19	Wilno	Jabłoński Józef
	„	„	Sipowicz Karol
	„	Jeziornica	Jocz Ludwik
	„	„	Zelmic Włodzimierz
	23	Kowno	Raczkowski Teofil ks.
	„	Dusiaty	Czyżewski Antoni
	25	Kowno	Waszkiewicz Tomasz
	26	„	Wróblewski Ignacy
	29	Wilno	Makowiecki Henryk

*) Daty nowego stylu.

c) *Dezerterzy Rosjanie w powstaniu*

11, 50, 85, 152,

d) *Oficerowie Polacy z armji rosyjskiej*

16, 29, 54, 77, 69, 73, 75, 92, 97, 98, 100, 101, 108, 111, 116, 119, 138, 145, 171, 177,

e) *Szeregowi Polacy z armji rosyjskiej*

1, 8 (kornet w dym.), 12 (junkier), 14, 22, 31, 41, 42, 52, 59, 65, 78, 80, 99, 147, 150, 158, 164, 178, 180,

f) *Księża*

34, 40, 44, 57, 96, 112, 129, 174,

g) *Włościanie.*

10, 13, 15, 20, 22, 28, 33, 43, 46, 49, 53, 63, 66, 68, 80 (?), 81, 82, 87, 107, 109, 118, 124, 125, 134, 146, 148, 154, 156, 162, 163, 169, 176, 179,

h) *„Odnodworcy"* *)

51, 93, 94, 159, 180 (?)

*) *„Odnodworec"*. Tym terminem rząd rosyjski nazwał naszych drobnych rolników, stopą życia nie różniących się od średniozamożnych włościan, ale pod względem pochodzenia będących przeważnie drobną szlachtą, nie mogącą dowieść swego pochodzenia szlacheckiego. Nazwę *odnodworec* importowano z Rosji, gdzie przeważnie w gub. Woroneskiej i Tambowskiej istniała podobna warstwa ludności. Patrz *Dal'* Tolkowyj Slowar 1865 r.

i) *Drobna szlachta*

1 (?), 4, 6, 7, 17 (?), 24, 27, 36, 38, 55, 56, 60, 62, 66 (?), 76, 79, 84, 103, 106, 113, 115, 126, 127, 132, 133, 142, 144, 151, 155, 161, 170, 180 (?).

k) *Szlachta ziemiańska i inteligencja miejska ze szlachty*

2 (?), 4, 8, 12, 16, 17 (?), 29, 32, 35, 37, 47 (?), 69, 70, 73, 84, 88, 100, 101, 111, 117, 123, 128, 138, 141,

l) *Mieszczanie*

9, 19, 25, 26, 39, 71, 89, 102, 140, 149, 157, 160,

m) *Żydzi*

25 i 89,

n) *Prawosławni*

11, 50, 53, 85, 140, 152, 156 (?), 157.

o) *Ewangielicy*

111, 143.

Witebskiej gub. (Inflanty Polskie),
1, 32, 158, 168, 123.
Wołkowyski pow.
171.
Wołyń.
16, 138.

VI. Podział skazańców na rożne kategorje: wg udziału i na grupy społeczne, wg pochodzenia.

a) *Dowódcy oddziałów większych i mniejszych oraz organizatorzy***)

4. Ancypa,
12. Bohdanowicz
16. Budziłowicz.
17. Budrys,
18. Bugielski,
23. Byszewski,
32. Czerwiński,
37. Dormanowski.
42. Galinajtis (podoficer w powst.),
48. Grochowski (naczelnik plutonu),
51. Gzowski,

*) W tym podziale klasyfikacje, szczególniej rubryki: h, i, k, *wymagają gruntownej rewizji*; służą one tu dla szkicowej ilustracji.

**) Lista ta ułożona wyłącznie na podstawie *rosyjskich akt urzędowych*, znajdujących się w wileńskiem archiwum państwowem, nie jest kompletną.

64. Kalinowski,
70. Kołyszko,
73. Korewo,
83. Kuczewski,
86. Kwiatkowski,
91. Letowt,
92. Lugajło,
95. Mackiewicz Ks.
99. Malecki,
105. Mickiewicz,
108. Młyński,
112. Norejko ks.
113. Obuchowicz,
116. Olędzki,
117. Oskierka M.
123. Plater hr.,
128. Pusłowski,
138. Sierakowski,
147. Staszys,
153. Telszewski,
167. Wróblewski Gabr. (nacz. oddz. kawal.)
171. Zawistowski,
177. Żebrowski,
180. Życki,

b) *„Żandarmi wieszający" i policjanci*

10, 13, 25, 56, 30, 46, 53, 55, 56, 58, 66, 68, 71, 72, 81, 89, 102, 110, 122, 126, 130, 131, 136, 139, 143, 146, 148, 149, 161, 169, 179,

Kobryński,
173.
Kowieńska,
38, 67, 95, 107, 126, 152, 161.
Lidzki,
57, 62, 88, 90, 170, 174.
Łomżyński,
7, 13, 25, 27, 55, 66, 68, 71, 72, 79, 84 115, 148, 149.
Marjampolski,
135.
Miński,
19, 117, 165.
Mohylewska gub.
54, 97, 100, 101.
Mozyrski,
108.
Nowogródzki,
51, 113, 128, 140, 157.
Oszmiański,
2, 5, 94, 141, 144.
Owrucki,
167.
Podole,
50.
Poniewieski,
8, 30, 33, 48, 82, 87, 127, 129, 163.
Prużański,

49, 53, 56.
Pułtuski,
166.
Rosieński,
17, 155, 180.
Słonimski,
28, 104.
Sokólski
121, 122.
Święciański,
93.
Szawelski,
12, 15, 22, 36, 63, 86, 125, 136, 142, 160.
Telszewski,
83, 112.
Warszawski pow.
10, 119.
Wiłkomirski,
77, 105.
Wilno,
92, 130, 131.
Wileński pow.,
92, 130, 132.

Uwaga. Lista ta wbrew opinji „historyków" rosyjskich powstania polskiego „na Litwie" jest wyraźnym dowodem udziału w powstaniu elementu miejscowego prawie bez pomocy Warszawy i wewnętrznych części Rzplitej Polskiej. Zasługuje na uwagę znaczny udział w powstaniu kresowców z tych kresów dawnej Rzplitej, które zostały ustąpione Rosji albo przeszły pod panowanie litewskie i łotewskie.

II. Ziemie odcięte traktatem ryskim

4, 16, 19, 24, 29, 54, 75, 100, 101, 114, 116, 117, 124, 134, 153, 167, 178, 179, 181, ogółem **19**.

III. Inflanty Polskie odstąpione Łotwie oraz obecne ziemie graniczne przylegające do Inflant (pow. jezioroski, dawny brasławski).

17, 33, 38, 39, 69, 76, 108, 123, 167, ogółem **9**.

IV. Współczesna Litwa t. zw. Kowieńska.

12, 14, 15, 22, 36, 41, 44, 48, 52, 63, 65, 67, 82, 83, 85, 86, 87, 98, 109, 112, 125, 127, 135, 136, 142, 155, 160, 163, 164, 180, 182, 189, ogółem **32**.

V. Pogranicze z Polską współcz. Litwy ze znacznym % ludności polskiej należące do współczesnej Litwy (pow. kowieński i wiłkomirski).

6, 8, 20, 23, 32, 42, 43, 50, 73, 77, 92, 93, 95, 99, 105, 107, 126, 129, 145, 147, 151, 159, 161, 165, 168, 170, ogółem **26**.

VI. Pogranicze Wileńskiego Okręgu Wojennego z b. Kongresówką.

9, 11, 13, 18, 25, 26, 27, 34, 46, 47, 55, 59, 60, 66, 68, 71, 72, 78, 79, 80, 81, 84, 89, 91, 106, 110, 113, 115, 122, 133, 145, 148, 152, 162, 166, 169, 179 ogółem **37**.

V. Lista alfabetyczna miejscowości z których pochodzą skazańcy.

Augustowski,
9, 18, 20, 26, 34, 46, 80, 81, 106, 146, 159, 169, 178.
Bialski pow.
116, 156.
Białostocki pow.
103, 118, 132, 154.
Borysowski,
24, 49.
Bychowski,
4.
Bydgoski,
37.
Dyneburski,
123.
Grodzieński,
64.
Ihumeński,
114, 124, 134, 153.
Jezioroski,
39, 76, 158, 177.
Kaliski,
23.
Kalwaryjski,
6, 42.

Smorgonie,
5.
Sokółka,
28.
Sokoły (pow. łomżyński),
72.
Suraż,
187.
Suwałki,
9, 11, 34, 46, 47, 60, 80, 81, 89, 91, 106, 110, 122, 133, 145, 152, 169, 179, 26.
Szadowo (pow. szawelski),
36.
Szaki,
135.
Szawle,
12, 15, 67, 83, 85, 86, 109, 125, 136, 142, 160.
Szczuczyn.
18.
Szereszewo (pow. prużański),
53, 56, 143.
Telsze,
44, 112.
Traszkuny,
93.
Uszpol (pow. wiłkomierski),
32.

Użwienty (pow. szawelski),
155.
Wiłkomierz,
77, 145, 147, 165, 170, 99.
Wołkowysk,
171.
Wiłkowiszki (g. augustowska),
23.
Wilno,
10, 30, 31, 35, 37, 57, 58, 64, 70, 88, 90, 97, 102, 111, 130, 131, 138, 139, 150, 172, 174.
Zabiele (pow. łomżynski),
66.
Żubalce (pow. jezioroski),
39.

IV. Podział terytorjalny miejscowości w których były wykonane wyroki śmierci.

Pozostała w obecnych granicach Rzplitej część b. Wileńskiego Okręgu Wojennego.

№№ 1, 2, 5, 7, 10, 28, 30, 31, 35, 37, 40, 51, 53, 56, 57, 58, 62, 64, 70, 88, 90, 94, 96, 97, 102, 103, 104, 111, 118, 119, 121, 128, 130, 131, 132, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 149, 150, 154, 156, 157, 158, 171, 172, 173, 174, ogółem **51**.

Jeziornica,
62, 173.
Jeziorosy (gub. Kowieńska),
108.
Jeziory (pow. Grodzieński).
51.
Kalwarja,
6, 20; 42, 43.
Kobryń (gub. Grodzieńska),
121, 156.
Kowno,
8, 50, 73, 92, 95, 105, 129, 159, 168.
Lemany wieś (pow. Łomżyński).
27.
Lida,
40.
Lochy (pow. Łomżyński),
79.
Łączki wieś (pow. Łomżyński),
115.
Łomża,
13, 25, 55, 68, 71, 84, 113, 148.
Mińsk,
19, 29, 116, 179.
Mohylew,
4, 75, 100, 101, 117.
Mozyrz (gub. Mińskiej),
167.

Nowogródek (gub. Mińskiej),
128, 140, 157.
Olszany
94, 144.
Orsza (g. Mohylewskiej),
16.
Oszmiana,
2, 96, 141.
Poniewież,
14, 41, 48, 52, 65, 98, 127, 164.
Poniewieski powiat
82, 189.
Popiel (pow. jezioroski),
167.
Poswol (pow. poniewieski),
22.
Rohaczew (g. Mohylewska),
54.
Rosienie,
180.
Sejny,
59, 78, 162.
Sielany (pow. szawelski),
63.
Skopiszki (pow. jezioroski),
76.
Słonim,
104.

143, 149, 150, 151, 152, 155, 157, 159, 161, 163, 168, 171, 172, 174, 175, 64, 69, 70, 82, 88, 90, 92, 95, 97, 154.

Y. **Główny Naczelnik Kraju** Murawjew (patrz W. Z.).

7, 10, 12, 28, 29, 36, 40, 119, 145, 158.

Z. **Pomocnik Głównego Nacz. Kraju** Gen.-adj. Kryżanowskij (patrz W. Y.).

41.

Ź. **Woj. Nacz. m. Wiłkomierza i pow.** (patrz R.).

77, 147.

Pułk. Moller.

93, 165, 170.

Ż. **Witebski Wojenny Gubernator.**

16.

III Lista alfabetyczna

miejscowości, w których były wykonane wyroki śmierci.

Bajka (pow. białostocki),
№№ 149.
Bielsk,
7.
Birże,
87.

Bobty (pow. Kowieński),
107.
Boguszewicze,
114.
Borysów,
178.
Borysowski powiat,
24.
Brześć Litewski,
1, 119.
Choroszcza,
103, 118, 132.
Dyneburg
17, 69, 123.
Dusiaty (pow. Jezioroski),
33, 38.
Girsudy, (pow. Poniewieski),
163.
Gontorże (pow. Łomżyński),
166.
Grodno,
154, 158.
Ibiany okolica (pow. Kowieński),
126, 151, 161.
Ihumeń,
153.
Ihumeński powiat,
124, 134, 114.

Ć. **Gubernator Grodzieński** (patrz B.) maj. Skworcow.
62, 104, 173.
D. **Woj. Nacz. pow. Kalwaryjskiego.**
6.
E. **Woj. Nacz. Kobryński.**
49, 121, 156.
F. **D ca Wojsk gub. Kowieńskiej** Gen.-lejtn. Majdel (patrz G. H. I.)
G. **D ca Wojsk II Oddz. gub. Kowieńskiej** Gen.-lejtn. baron Majdel (patrz F. H. I.).
15, 67, 83, 85, 86, 109, 125, 142. 160, 136.
H. **Wojenny Naczelnik** (gub. Kow.) (patrz F., G. I.).
42.
I. **Woj Nacz. na Kowno i pow.** pułk. Bożerianow (patrz F. G. H.).
129.
J. **Wojenny Nacz. m. Łomży i pow.** pułk. bar. Wrangel (patrz B.)
13, 25, 27, 68, 71, 79, 113, 115, 148.
K. **Gubernator Miński** (patrz L. Ł.).
19, 114, 124, 134, 153.
L. **Tymcz. woj. gubern. gub. Mińskiej** Gen.-lejtn. Zabołockij (patrz K. Ł.).
178
Ł. **D-ca Wojsk gub. Mińskiej** (patrz K. L.). Gen.-lejtn. Zabołockij.
167.

M. **D-ca Wojsk gub. Mohylowskiej orszaku J. C. M.** Gen.-maj. ks. Jaszwil.
N. **Woj. Nacz. m. Oszmiany i pow.**
2, 5, 94, 96, 141, 144.
O. **Woj. Nacz. m. Poniewieża** (patrz P. R.).
14: 48, 53, 65.
P. **Woj. Nacz. m. Poniewieża i pow.** Gen.-Maj. Pachomow (patrz O. R.).
98, 127.
Maj. Kawer.
164.
R. **D-ca Wojsk pow. Wiłkomierskiego i Poniewieskiego** (patrz O. P. Ż.)
22, 99.
Gen.-Maj. Pachomow.
87.
S. **D ca Wojsk pow. i m. Rosień.**
180.
T. **D ca Wojsk pow. Szawelskiego i Telszewskiego** (patrz U.).
44.
U. **Woj. Nacz. m. Telszu i powiatu** (patrz T.).
112.
W. **D-ca Wojsk Wileńskiego Woj. Okr.** (Murawjew), (patrz Y. Z.).
1, 8, 11, 17, 23, 24, 30, 31, 32, 35, 37, 50. 51, 52, 54, 55, 57, 58, 63, 102, 103, 105, 107, 108, 111, 116, 117, 118, 126, 128, 130, 131, 132, 135, 138, 139, 140,

	Str.
Swiętorzecki Jan Nr. 149	43—95b
Syczuk vel Sacewicz Kazimierz Nr. 150	45 „
Szablewicz Damazy Nr. 151	„ „
Szamkow Leon Nr. 152	45—96a
Telszewski Albin Nr. 153	46 „
Toliński Dominik Nr. 154	„ 96b
Towtowicz Mikołaj Nr. 155	„ „
Trofimczuk Teodor Nr. 156	47—96b
Ungebauer Aleksander Nr. 157	„ 97a
Urbanowicz Józef Nr. 158	„ „
Waszkiewicz Tomasz Nr. 159	„ 97b
Werbluczewicz Albin Nr. 160	48 „
Wilkiewicz Marceli Nr. 161	„ 98a
Witkowski Franciszek Nr. 162	„ „
Wodopałas Józef Nr. 163	49 „
Wojtulewicz Andrzej Nr. 164	„ 98a
Wołodźko Heliodor Nr. 165	„ „
Wolski Antoni Nr. 166	50 „
Wróblewski Gabrjel Nr. 167	„ 99a
Wróblewski Ignacy Nr. 168	„ „
Wysocki Jan Nr. 169	„ „
Zapaśnik Aleksander Nr. 170	51 „
Zawistowski Stanisław Nr. 171	„ 99b
Zdanowicz Ignacy Nr. 172	„ „
Zelmic Włodzimierz Nr. 173	52 „
Ziemacki Rajmund ks. Nr. 174	„ „
Zmaczyński vel Żmaczyński Jan Nr. 175	„ 100b

	Str.
Zybers Józef Nr. 177	52—101a
Żebrowski Konstanty Nr. 178	„ „
Żołowski Feliks Nr. 179	„ „
Życki Antoni Nr. 180	„ 101b

II Lista alfabetyczna*)

Okręgów Wojennych, których naczelnicy konfirmowali wyroki śmierci.

A. **Wojenny Naczelnik Augustowskiego Oddz.** (patrz B).

№№ 9, 18, 20, 26, 34, 43, 46, 47, 59, 60, 78, 80, 81, 89, 91, 106, 110, 122, 133, 146, 163, 167, 179.

B. **D-ca Wojsk gub. Grodzieńskiej i pow. Łomżyńskiego gub. August.** (patrz C).

56, 84, 166.

Gen. lejtn. Ganeckoj.

66.

C. **Woj. Nacz. m. Białegostoku i pow.** Pułk. Manteuffel.

72.

*) W tej liście alfabetycznej i następnych podziałach nie są uwzględnione №№ 181 — 188, pominięte w rękopisie.

	Str.
Mancewicz Michał Nr. 101	32—82b
Marczewski Jan Nr. 102	„ „
Markowski Ksawery Nr. 103	„ 83a
Masalski Karol Nr. 104	„ „
Mickiewicz Juljan Nr. 105	33 „
Mikucki Teofil Nr. 106	„ „
Miłaszewski Szymon Nr. 98	„ 82a
Mizerewicz Wincenty Nr. 107	„ 83a
Młyński Władysław Nr. 108	„ 83b
Morkis Jan Nr. 109	34 „
Narzymski Konstanty Nr. 110	„ „
Nikolai Władysław Nr 111	„ „
Norejko Izydor Nr. 112	„ 84b
Nowakas Nr 189)*	
Obuchowicz Juljan Nr. 113	35 „
Okulicz Bolesław Nr, 114	„ „
Okurowski Juljan Nr. 113	„ 85a
Olędzki Antoni Nr 116	„ „
Oskierko Michał Nr. 117	35 – 85b
Oświeciński Wincenty 118	„ 86a
Pawłowicz Bogusław Nr. 119	„ „

**) 189. *Nowakas Józef*, syn Józefa, lat 24, kat., analf., włościanin, grom. Ledejkowskiej, wsi Dowiany, pow. Poniewieskiego. Był w powstaniu od czerwca 63 r. do 16-28 czerwca 64 roku. (Do daty aresztowania).

Skazany wyrokiem audytorjatu polowego, za powieszenie Pietrunasowej, do czego się nie przyznał. Murawjew konfirmował wyrok 17-29 lutego 65 r., powieszony dnia 9 marca 65 r. o g. ∠ p.p. w pobliżu wsi Liczuny (A. P. 1865) Nr. 45, karta 49.

	Str.
Piotrowski Feliks Nr, 121.	37—87a
Piotrowski Karol Nr. 122	„ „
Plater Leon hr. Nr. 123	„ „
Podolecki Aleksander Nr, 124	38—93a
Pronajtis Jerzy Nr. 125	„ „
Proniewicz Zygmunt Nr. 126	„ „
Puhaczewski Konstanty Nr. 127	39 „
Pusłowski Adam Nr. 128	„ 93b
Raczkowski Teofil Nr. 129	„ „
Rewkowski Aleksander Nr. 130	„ „
Rewkowski Józef Nr. 131	40—94a
Rogowski Jan Nr. 132	„ „
Rutkowski Baltazar Nr. 133	„ „
Sakowicz Jakób Nr. 134	„ „
Salomon August Nr. 143	43—65a
Sawo Piotr Nr. 135	41 „
Scypion Mieczysław Nr. 136	„ „
Sierakowski Zygmunt Nr. 138	„ „
Sipowicz Karol Nr. 139	42—94b
Smysłow Władysław Nr. 140	„ „
Snadzki Adrjan Nr. 141	„ „
Songajło Konstanty Nr. 142	„ 95a
Staniewicz Edward Nr. 144	43—95b
Staniszewski Michał Nr. 145	„ „
Stasz(ki)ewicz vel Staszewski Jan Nr. 146	„ „
Staszys Jozef Nr. 147	44 „
Stoduba Franciszek Nr. 148	„ „

	Str.
Kobyliński Sołub-Aleksander Nr. 67	22—76b
Kojka Tomasz Nr. 68	23 „
Kołłb Przemysław Nr. 69	„ „
Kołyszko Bolesław Nr. 70	„ 77a
Koniński Aleksander Nr. 71	„ —
Konopko Jan Nr. 72	24—77a
Korewo Klet Nr. 73	„ „
Korsak Władysław Nr. 75	„ 78a
Korżewoj Nr. 185, uwaga do str. LXXXI.	
Kozakiewicz Adam Nr. 76	25—78b
Kozakowski Stanisław Nr. 77	„ 79a
Kozelski Feliks Nr. 78	„ „
Krajewski Sebastjan Nr. 79	26 „
Krasiński Jan Nr. 80	„ „
Krejczman Franciszek Nr. 81	„ „
Krepajtys Antoni Nr. 82	„ 79b
Krotiuk Nr. 186, uwaga do str. LXXXI.	
Kuczewski Aleksander Nr. 83	27—79b
Kulesza Konstanty Nr. 84	„ 80a
Kuprjenko Andrzej Nr. 85	„ „
Kwiatkowski Bolesław Nr. 86	28 „
Lacer Jan Nr. 87	„ „
Laskowicz Albert Nr. 88	„ „
Laskowski Michał Nr. 187 *)	

*) *Laskowski Michał*, syn Andrzeja, kat., lat 24, analf., mieszczanin m. Suraża, pow. białostockiego, powieszony dn. 15-27 kwietnia 1865 r. w Surażu. Według Wileńskiego Wiestnika № 90 z dnia 27 kwietnia st. st. 1865 r. Laskowski został powieszony dn. 20 kwietnia st. st., ale data ta nie zgadza się z podaną w Alfabecie № 195 r 1865 Sztabu W. O. W., iż w dniu 15 kwietnia st. st. zawiadomiono gubernatora grodzieńskiego (za № 7027) o wykonaniu wyroku (№ 3. Raport o wykonaniu wyroku składano tegoż dnia kiedy wykonywano egzekucję).

Laskowski aresztowany został w grudniu 1863 r. W powstaniu był od wiosny 63 r., zajmował się werbunkiem i był żandarmem wieszającym. Według wyroku A. P. (r. 1864. Akta № 1024, karta 520), konfirmowanego w dniu 11-23 kwietnia 1865 r. Laskowski był winien wykonaniu wyroków śmierci nad 4 osobami, oddanych rządowi rosyjskiemu i zamierzał powiesić jeszcze dwie.

Laskowski w zeznaniach swoich wielu osób zaplątał; są ślady, że się znęcano nad nim. A. P. 64-Nr 1024, grożono nawet, bito przy śledztwie nahajami (w ibitem f 395 i 396) i nękano go różnemi komisjami śledczemi i badaniami przeszło rok od chwili aresztowania do ostatecznego wyroku śmierci.

O Laskowskim też w aktach Bielskiej Komisji śledczej Arch. Murawjowski r. 1863 Nr. 239 i nowy 16-202.

	Str.
Lejbman Lejba Nr. 89	28—80b
Leśniewski Juljan Nr. 90	29—81a
Letowt Juljusz Nr. 91	„ „
Lugajło Bronisław Nr. 92	29 81a
Łatyszew Nr. 188.	
Łobanowski Jan Nr. 93	29—81a
Łosiński Wincenty Nr. 94	30 „
Mackiewicz Antoni ks. Nr. 95	30 81b
Mackiewicz Piotr Nr. 96	„ „
Makowiecki Henryk Nr. 97	31—81b
Malecki Dominik Nr. 99	„ 82a
Mancewicz Jan Nr. 100	„ 82b

	Str.
Chończak Izrael Nr. 25	10—62a
Chonest (?) Józef Nr. 26	„ 62b
Chrzanowski Leon Nr. 27	11 „
Ciuchna Mateusz Nr. 28	„ „
Ciundziewski Michał Nr. 29	„ „
Czapliński Edward № 30	„ 63a
Czechan vel Ciechanowicz Jakób Nr 31	12—63b
Czerbulinas Józef Nr. 182 *)	
Czerwiński Paweł Nr. 32	12—63b
Czyżewski Antoni Nr. 33	„ 64b
Dajlida vel Dojlid Jerzy ks. Nr. 34	13—65a
Dalewski Tytus Nr. 35	13 „
Danowski Albin Nr. 37	„ 65b
Dormanowski M. Nr. 37	„ 66a
Downarowicz Józef Nr. 38	14—66b
Duchnowski vel Duchłowski Antoni Nr. 39	„ „
Falkowski Adam ks. Nr. 40	„ 69b

*) *Czerbulinas Józef*, syn Stanisława, l. 23, włośc. pow. poniewieskiego, analf. Będąc skazanym wyrokiem sądu polowego. (konfirm. dn. 21 marca st. st. 1865 r., przez gen. maj. Potapowa) na bezterminowe roboty ciężkie usiłował przebywając w więzieniu w Kownie zabić żołnierza ze straży więziennej, w celu ucieczki na wolność. Żołnierz raniony został w skroń uderzeniem kamienia przez Czerbulinisa, rana otrzymana od tego uderzenia mogła mieć konsekwencję głuchotę i niezdolność do dalszej służby wojskowej. Wyrok sądu: skazanie Cz. za ten zamach na żołnierza na śmierć przez rozstrzelanie i zgodną z tym wyrokiem opinję gubernatora kowieńskiego zatwierdził dn. 13-25 maja 1865 r. gen. gub. i dowódca wojsk. W. O. W. generał adjutant von Kaufmann. Wyrok został wykonany w Kownie dn. 20 maja (1 czerwca) 1865 r. o godz. 10 rano.
A. P. 278 (r. 65 kara 42.

	Str
Filipowicz Ludwik Nr. 41	15—70a
Galinajtis Józef-Jan Nr. 42	„ „
Gardzulewicz Mateusz Nr. 43	„ „
Gargas Antoni ks. Nr. 44	16 „
Gąglewski Marcin Nr. 46	„ 71a
Gordecki Edward Nr. 47	17 „
Grochowski Ignacy Nr. 48	„ —
Grygoraszczenko Zachar Nr. 50	18 - 71
Gzowski Wincenty	
***H**arasimow* Nr. 183, uwaga do str. LXXXI.	
Horuszewski Feliks Nr. 49	17—71a
Hołumbias Wojciech Nr. 52	18 —
Honesti patrz Chonest.	
Hryńczuk Jan Nr. 53	11 - 72a
Hryniewicz Tomasz Nr. 54	19—72b
Iczkowski Władysław Nr. 55	„ „
Ilkowski Antoni Nr. 56	„ „
Iszora Stanisław ks. Nr. 57	20 - 73a
Jabłoński Józef Nr. 58	„ 73b
Jakowszczyk Nr. 184, uwaga do str. LXXXI.	
Jasiński Antoni Nr. 59	20—74a
Jaskold Stanisław Nr. 60	„ „
Jocz Ludwik Nr. 62	21 „
Juchajtis Aleksander Nr. 63	
Kalinowski Wincenty Nr. 64	„ 74b
Kasperowicz Jan Nr. 65	22 —
Klama Stanisław Nr. 66	„ 76a

LISTA
straconych powstańców i członków organizacji
w okresie 1863—65 r. w Wil. Okr. Woj.*)

	Str.
Adamowicz Stanisław Nr. 1	3—56b
Aleksandrowicz Franciszek Nr. 2	„ „
Ancypa Ildefons Nr. 4	4 „
Apanowicz Fraciszek Nr. 5	„ 57a
Baranowski Piotr Nr. 6	„ „
Bejda Dominik № 7	5—57b
Białłozor Wincenty № 8	„ „
Bielawski Henryk № 9	„ 58a
Bieńkowski Jan Nr. 10	„ 58b
Błachinych Teodor Nr. 11	6 „
Bohdanowicz Paulin Ksawery Nr. 12	„ 59a
Bonach Stanisław Nr. 13	„ 59b
Brazis Ignacy Nr. 14	7—60a
Brazulis Kazimierz № 15	„ „
Budziłowicz Ignacy Nr. 16	„ „
Budrys Antoni Nr. 17	8—61a
Bugielski Polikarp Nr. 18	„ 61b
Bułynko Cezary Nr. 19	11 —
Burak Antoni Nr. 20	„ 61b
Bużyński Franciszek Nr. 22	9—62a
Byszewski Antoni	„ „
Charewicz Edward N 24	10 „
Cholewa Telesfor' Nr. 181 *)	

*) Lista ta jest *skorygowanym* „Spisem przestępców politycznych" (patrz str. 1—52).

Skorygowano w ten sposób, że *usunięto* nazwiska kilku dezerterów z armji rosyjskiej, bandytów, nic wspólnego nie mających z powstaniem, i kilku zbuntowanych katorżan z twierdzy dyneburskiej, o których nic nie wiadomo, czy byli przestępcami politycznemi.

Usunięto ze „Spisu przestępców politycznych" №№ 3, 21, 46, 61, 74, 120, 121 i 176.

Spis *uzupełniono* przez dodanie №№ 181 — 189.

W dalszych zestawieniach zostaną opuszczane № № 184, 185, 186 i 188 z powodu braku obszerniejszych o nich wiadomości.

**) 181 *Cholewa Telesfor*, syn Antoniego, lat 24, szlachcic z okolicy Cholewszczyzna, katolik, analf., bezżenny, szewc. Był w powstaniu w partji Koziełły pod Władykami, a po jej rozbiciu w oddziale Czyżyka, skąd przed zimą został przez naczelnika oddziału zwolniony, otrzymał przytem 100 rb. i fałszywy paszport.

„*Kryjak*", aresztowany w lipcu 1864 r, na śledztwie w dniu 9-21 października dał charakterystyczną odpowiedź na pytanie: „Dlaczego nie zameldował się dotychczas władzy (rosyjskiej)? — „Dlatego, że naczelnik oddziału („szajki" po rosyjsku), uwalniając nas rozkazał przetrwać z tym dokumentem („perebić'sia z dannym biletom) przez zimę, a na lato znowu się zebrać".

Akta A. P r. 1865 № 5 kart 626.

Cholewa skazany na śmierć za zabójstwo działacza rosyjskiego, „pristawa" Lackiego (współoskarżony o to Charewicz, skazany № 24) i wymuszanie na drodze z bronią w ręku pieniędzy („rabunek"). Oskarżony przyznał się tylko do tego, że raz zażądał od jednego obywatela pieniędzy, lecz gdy mu ten dawał 60 kop., to nie przyjął i że raz zażądał od 2-ch żydów przechodzących pieniędzy, albo jedzenia, lecz gdy ci się wytłumaczyli, że w szabas nic przy sobie nie mają, puścił ich wolno. Do zabójstwa lub udziału w zabójstwie Lackiego Ch. się nie przyznał.

Skazany został wyrokiem sądu polowego na rozstrzelanie. Murawjew konfirmował wyrok dn. 18-30 marca. Powieszony dn. 27 marca (8 kwietnia) na miejscu „przestępstwa", t. j. na drodze z folwarku Lackiego Mieduchowa do Łohojska, w pow. Borysowskim, przy wsi Borowlanach A. P. r. 1865 № 5 karta 615. (Wilenskij Wiestnik r. 1865 № 82 z dnia 27 marca (8 kwietnia).

REGESTRY DO RPSU

REGESTRY OSÓB, MIEJSCOWOŚCI etc. ORAZ REGESTR CHRONOLOGICZNY, CZYLI „KALENDARZYK".

UWAGA: Cyfry oznaczają liczby porządkowe nazwisk str. 1 — 53 rpsu i 56 — 101 przypisów do rpsu.

stę przestępców politycznych, ze względu tylko, że sądzeni byli przez Tymcz. Audytorjat Polowy.

Uwaga. Pod 120 Petrow w III rbce przeoczona omyłka co do daty: zamiast 1863 r. powinien być 1864.

177. **Zybers.**

W II rbce po „włościanin" miejscowość 2 ch-rem.

L. 20, kat., analf., ur. w pow. jezioroskim, był robotnikiem folwarcznym w pow. poniewieskim w maj. Birżelach ob. Grużewskiego, który obietnicą nadania ziemi namówił Z. pójść do powstania.

Sąd wojenny w dniu 9(21) sierpnia 63 r. zaliczył Z. do 3-ej kategorji przestępców politycznych (patrz § 6 wstępu) i skazał do rot aresztanckich, ale następnie na skutek interwencji gen.-majora Kowalewskiego nacz. pow. inflanckich, który nakazał zastosować § 9 krwawej instrukcji Murawjewskiej Z. był sądzony ponownie i skazany na śmierć.

Akta Zarządu Jezioroskiego Woj. Naczelnika. O sądzie woj.-polow. i karze śmierci nad przestępcami politycznymi Czyżewskim i Zybersie.

№ dawny $\frac{296}{296}$ nowy 73, r. 63, kart 70.

Porówn. Downarowicz, Duchnowski.

178. **Żebrowski.**

W II rbce iz dworjan i t. d. 2 ch-rem.

W III rbce nazwisko gen. i daty konfirm. 2 ch-rem.

179. **Żołowski.**

N-ry i daty konfirm. 2 ch-rem.

W Rpsie wyraźnie *Żo*łowski, ale wobec częstego przekręcania w rosyjskich urzędowych papierach nazwisk polskich może

być w tym wypadku nie *Żołowski* ale *Żyłowski* albo też *Żuławski*. Z powodu braku dokumentów nie sposób ustalić właściwego brzmienia nazwiska.

180. **Życki.**

W 2 rbce: znajdujący się na urlopie dla poprawienia zdrowia i dalej urodzony w... etc. 2 ch-rem.

W IV rbce data wyroku *sen*tjabrja poprawiona z *okt*jabrja t. j. październik poprawiony został na wrzesień.

L. 39, „odnodworec" (w innem miejscu włościanin) piśmienny z parafji Cytowiańskiej. Wzięty do wojska z majątku ob. Billewicza Skorotyszek w r. 1856. Był na urlopie od 12(24) lutego 1862 r. i przebywał we wsi rządowej Biedońce w charakterze robotnika u szl. Lewgowdów.

Od maja do września (st. st.) 63 r. był w powstaniu w oddziale Kuszłejki. Od 10(22) lipca był po Wizgierdzie dowódcą niewielkiego oddziału złożonego z 30 ludzi.

Wzięty do niewoli przyznał się, że był w powstaniu żandarmem wieszającym.

№ 322/63 p 466 kart 30.

Też O. S. №№ 21 i 579 dawne; 28 nowy kart 7 r. 1863.

---

manifest niewyraźnie i dodał od siebie, że nie nakazuje wykonywać. Dwuch świadków potwierdziło fakt takiego oświadczenia i zachowania się ks. Z. Sąd wydał wprawdzie wyrok śmierci, lecz dodał zastrzeżenie do uznania wyższej władzy konfirmującej, że ks. Z. mógł rzeczywiście działać pod przymusem. Murawjew jednak konfirmował wyrok śmierci, przytem w słowach następujących: „Nie widzę dostatecznych powodów aby złagodzić los ks. Ziemackiego i dlatego zatwierdzam wyrok sądu wojennego skazać go na śmierć przez *rozstrzelanie*: („kaznit' ego smertju rastrielanjem") 20 maja 1863 r. i podpis własnoręczny pod własnoręcznie pisaną konfirmacją.

Uwaga. Redaktor „Dziennika Wileńskiego" p. Obst, pomimo wynalezionych przez p. Pawłowską dokumentów w sprawie ks. Z. i dostarczonych mu odpisów, nie zorjentował się, iż wzmiankowany przez niego na str. 11 jego broszury „*Ks. Rajmund Ziemacki* (Wilno 1923 str. 13) dokument z dn. 25 maja jakoby „*charakterystyczny*" jest najzwyklejszym papierem urzędowym t. zw. „preprowoditelnoj bumagoj", towarzyszącym przysłanemu raportowi o wykonanej konfirmacji. Niefortunny domysł p. redaktora „Dziennika Wileńskiego", jakoby Murawjew ukrywał przed carem czy ministrem wojny wiadomość o wykonanym wyroku śmierci opiera się tylko na nieznajomości rzeczy, a w pierszym rzędzie na niewiadomości, jakie pełnomocnictwa posiadał Murawjew i nawet jego poprzednik Nazimow. P. Jan Obst nie wiedział, że Murawjew miał prawo konfirmowania wyroków własną władzą i obowiązek zawiadamiania o nich Departamentu Audytorjackiego na ręce ministra wojny, który *post factum* referował cesarzowi kopje konfirmacji i przebiegu sprawy. (Swod woennych postanowlenij. Woenno-ugołowny Zakon —(Wojenny Kodeks Karny).

175. **Zmaczyński** vel **Żmaczyński.**

W Rpsie pod literą Ж. 3. w druku naszym mylnie 3-3.

W aktach przeważnie Żmaczyński zamiast właściwej, jak sądzimy, formy „Zmaczyński".

W IV rbce rozstrzelany: *w Mobylowie* poprawiono ołówkiem na *w Mińsku.*

L. 32, kat., umie czytać, ale niepiśm., rolnik pow. mińskiego, nie był chłopem pańszczyźnianym (należał do t. zw. wolnych ludzi na gruntach hr. Emeryka Czapskiego), w wojsku z poboru od jesieni 1855 r. urlopowany w r. 1859, był furmanem u dym. pułk. Bulewskiego, a w ostatnich czasach stróżem u właściciela restauracji Vogel'a. Opowiada, że w dniu 19 kwietnia st. st. (63 r.) jacyś trzej nieznajomi utraktowali go wódką i następnie pijanego zaprowadzili do lasu, gdzie w obawie śmierci za nieposłuszeństwo, złożył przysięgę na wierność powstania. Był w partji tworzonej przez Trusewa, przebył w niej 15 dni. Twierdził, że chciał oddać się w ręce władz rosyjskich, ale został razem z innymi wpierw zaaresztowany przez oddział żołnierzy rosyjskich.

Sąd wojenny skazał Zmacz. na 6 lat robót ciężkich, ale Murawjew konfirmował wyrok ze zmianą na rozstrzelanie.

O. S. $\frac{121}{118}$ r. 63 kart 209.

176. **Zuew.**

Patrz Petrow—obaj bandyci, przypadkowo wniesieni na li-

168. **Wróblewski Ign.**

Data i Nr. konfirmácji 2 ch-rem.

L. 29 szlachcic (dworjanin). Nie zapierał się, że poszedł do powstania dobrowolnie. Nie przyznał się do współudziału przygotowania się do zabicia szpiega rosyjskiego, włościanina Akimajtisa, który służył za przewodnika wojskom (rosyjskim) przy wyszukiwaniu „mjateżników", jak określa te czynności Ak. dokument urzędowy.

O. S. $\frac{229}{225}$ r. 63 kart 9. Tamże *Waszkiewicz.*

169. **Wysocki.**

W II rbce miejscowość 2 ch-rem.

170. **Zapaśnik.**

Dworjanin i miejscowość w II rbce 2 ch-rem.

Vide sub. 165 Wołodźko: *Uwaga.*

171. **Zawistowski.**

W II rbce 2 ch-rem Karłow (syn Karola) i dalej „iz dworjan" etc. w tejże rbce.

W III rbce szczegóły konfirmacji 2 ch-rem.

Ur. w 1817 r. szl. pow. wołkowyskiego. Służbę wojskową rozpoczął w r. 1839 jako szeregowiec, przechodził różne stopnie, przeniesiony został w r. 1844 na Kaukaz, gdzie się odznaczył męstwem w walkach przko Czeczeńcom. 2 razy był kontuzjowany. W pułku Kubańskim awansował na porucznika; w dymisji otrzymał rangę kapitańską.

Od r. 1856 zarządzał budowlami jarmarku i majątkiem państwowym w Zelwie pow. Wołkowyskiego.

Sąd wojenny w Grodnie skazał Z. na 20 lat robót ciężkich, Murawjew zmienił wyrok i kazał rozstrzelać.

O. S. 83/80 r. 63 kart 42.

172. **Zdanowicz.**

L. 22. O organizacji wileńskiej i działalności Zdanowicza w aktach „wil. komisji śledczej".

173. **Zelmic.**

W II rbce dworjan. *słonimskiego* poprawione na *kobrinskago* (powiatu).

O. S./63 o Zelmicu, Masalskim i Joczu (kart 4) nie dają wiadomości biograficznych. Vide Jocz.

174. **Ziemacki ks.**

Syn Andrzeja (Andreew) i wszystko w II rbce po wyrazie ksiądz dopisane 2 ch-rem.

L. 53. Proboszczem parafji Wawiorskiej od r. 1849. Na śledztwie ks. Z. przedstawił otrzymany rozkaz treści następującej:

„Z rozkazu Rządu Tymczasowego prowincjalnego na Litwie i Białej Rusi, załączający się Manifest Rządu Polskiego (patrz str. 56 ilustracja. *Przyp. Red.*) ma być w niedzielę, 27 stycznia w parafji Wawiorskiej przez miejscowego kapłana ogłoszony z ambony zgromadzonemu ludowi. W razie niespełnienia niniejszego polecenia proboszcz uznany będzie za zdrajcę Ojczyzny i jako takowy na zasadzie § 6 tegoż manifestu będzie ukarany według prawa Wojennego Polskiego. Nr. 1805 R. 1863 $\frac{\text{Lutego 2}}{\text{Stycznia 14}}$ (Przyp. *red.* W aktach sprawy ks. Z. podana tylko kopja powyższego rozkazu. W dacie jest oczywisty błąd)

Ks. Z. tłumaczył się, że ogłosił Manifest pod przymusem i że o tem oświadczył z ambony, przeczytał

161. **Wilkiewicz.**

W II rbce 2 ch-rem dopisane: „okolicy *Witbor*". Jest to omyłka w Rpsie *t* zamiast *m.*, czyli powinno być: *Wimbor.* Ta sama omyłka spotyka się też miejscami w aktach.

Szlachcic (dworjanin) l. 37, piśmienny.

A. P. 523/64 kart 201. Akta o Wilkiewiczu, Szablewiczu i Proniewiczu.

162. **Witkowski.**

Tomaszew (syn Tomasza) 2 ch-rem

163. **Wodopałas.**

W przekładzie Rpsu w IV rbce zamiast *zdemobilizowanego* lepiej *dymisjonowanego żołnierza* — po rosyjsku: otstawnago sołdata.

L. 20, urodzony we wsi Smilgi gromady Żydejkańskiej, nieżonaty, analf. Był robotnikiem u włościanina Maczukasa w Girsudach, skąd poszedł do powstania. Był w oddziale Ludkiewicza od połowy kwietnia st. st. 63 r. do zupełnego rozproszenia oddziału. Ukrywał się potem w lasach i u włościan aż do dnia 6(18) marca 64 r., do chwili zaaresztowania przez oddział żołnierzy rosyjskich tropiący powstańców.

„Napad rozbójniczy" na dom Maczukasa polegał na tym, iż W. z kilku kolegami z powstania wstąpił do domu M. i zażądał wypłacenia od gospodarza, u którego uprzednio służył, należnych 10 rb. zasług, gospodarz zaś twierdził, że się należy mniejsza kwota.

Dymisjonowanego żołnierza Aloizego Tołłoczkę wieszali dwaj koledzy W., który stał w pobliżu z karabinem i pilnował.

№ 661/64 kart 94 p. 301.

164. **Wojtulewicz.**

Był w powstaniu 3 miesiące.

O. S. $\frac{570 \text{ dawny}}{12 \text{ nowy}}$ r. 63 kart 61

165. **Wołodźko.**

Dworjanin minskoj gub.—2 ch-rem.

Uwaga: Wg sprawozdań z konfirmacji gubernatorskich: (Dieło sztaba W.W.O. po sudnamu otdielenju konfirmowannye gubernatorami. Naczato 22 sentjabrja, konczeno 22 oktjabrja 63 g. kart, 61). № dawny 570, nowy 12) konfirmacja wyroków nad Wołodźką i Zapaśnikiem zapadła 29 lipca (st. st.) *i tegoż dnia* (sic!) została wykonana (takowaja konfirmacija togoże czisła priwedena w ispołnenje) wbrew więc art. 549 Ks. II W. Kod. Karn. zamiast w 2 doby po konfirmacji.

166. **Wolski.**

2 ch-rem wszystko.

167. **Wróblewski G.**

L. 37, nieposesjonat, szlachcic (dworjanin), zarządzał majątkiem ob. Pi(a)seckiej w pow. Owruckim. Był w oddziale Wiszniewskiego naczelnikiem niewielkiego oddziału kawalerji. Oddział Wiszn. zebrał się dn. 30 kwietnia (st. st.) w lesie kupca Bubnowa o 25 wiorst od Owrucza; liczył 59 ludzi; przeszedł do pow. mozyrskiego, w dniu 5(17) maja został rozbity w bitwie pod Moskalanami i nazajutrz został wzięty do niewoli. Wróbl. nie przyznawał się, że poszedł dobrowolnie do powstania.

O S. 21/63 kart 2.

konfirmując wyrok zamiast rozstrzelania na powieszenie. Egzekucja odbyła się w Kobryniu: „na placu naprzeciwko końca ulicy Ogrodnickiej".

157. **Ungebauer** vel **Ungerbauer.**

W Rpsie Ungerbauer i takiż *podpis własnoręczny* w aktach obok często spotykanej i jak się zdaje właściwszej formy Ungebauer.

Lat 20, prawosławny, piśmienny, był stolarzem w Nowogródku u Kupernowicza. Do powstania poszedł dobrowolnie, namówiony przez „starego Czarkowskiego", z którym poszedł razem do lasów Nalibockich, gdzie się tworzył oddział. Brat Aleksandra U., Michał był również w powstaniu. Wg opinji sądu i zeznań świadków Ung. był naczelnikiem nad częścią kosynjerów i pod jego dozorem i przy jego współudziale wykonany został rozkaz naczelnika partji Miłodowskiego powieszenia jednego włościanina podejrzanego o szpiegostwo.

A. P. 425/63 kart 87: „o mieszczanach nowogródzkich Aleksandrze Ungebauerze i Władysławie Smysłowie, włościanach gub. mińskiej Ułasie, Mioduszewskim i Bijucie".

158. **Urbanowicz.**

2 ch-rem wszystko.

L. 41, urodz. w pow. Jezioroskim we wsi Dzwirz, kat., analf., bezżenny, w wojsku niekarany.

W wojsku był przy koniach. Dn. 28 czerwca st. st. pod pozorem obrony od powstańców, mogących napaść na wojsko, otrzymał w Pilwiszkach na własne żądanie karabin i tegoż dnia zdezertował do oddziału Kołyszki, gdzie dnia następnego złożył przysięgę. Walczył w ciągu trzech miesięcy w kilku oddziałach. Do niewoli został wzięty z bronią w ręku.

Urb. w zeznaniach swoich nie wymienił ani jednego nazwiska z osób znajdujących sie w obozie i nikogo z pomagających powstaniu nie zdradził.

Rozstrzelany o godz. 10 rano w Grodnie „za rogatką Skidelską przy wielkim zbiegowisku tłumu (pri bolszom steczenii naroda), wg. brzmienia raportu wojennego gubernatora Grodzieńskiego do dowódcy wojsk W. O. W."

A. P. 272/509 r. 64 kart 115 p. 284.

159. **Waszkiewicz.**

Data konfirmacji 2 ch-rem

L. 27. Obciążający W. świadek zeznał, że W. był w obozie Nieszakocia 5 czy 6 dni. W. zaś twierdził, że przyjechał do obozu tylko w tym celu, aby prosić dowódcę o ułaskawienie swego krewnego i że do powstania w żadnym charakterze nie należał.

W konfirmacji zmienił Murawjew Waszkiewiczowi rozstrzelanie na powieszenie.

O. S. $\frac{229}{225}$ r. 63 kart 9. Tamże *Wróblewski Ignacy.*

160. **Werbluczewicz.**

W II rbce syn Kazimierza (Kazimirow) i miejscowość 2 charakterem

Okolica Ibiany, w której powstańcy powiesili kilku starobrzędowców szpiegów, została przez władze rosyjskie zrównana z ziemią.

„Dworjanin" w II rbce podkreślone; może dlatego, że budziło wątpliwości co do użycia tego terminu zamiast „szljachticz"—z drobnej szlachty.

L. 20, analf., nieposesjonat.

A. P. 523/64 p. 295 kart 201.

152. **Szamkow.**

Imię rosyjskie *Lew* czyli Leon przerobione w Rpsie z napisanego uprzednio *Leontij*; 2 ch-rem: *Makieew* czyli w tłumaczeniu polskiem powinno być: *syn Makieja*, a nie *Macieja*.

W III rbce kilka słów ostatnich wraz z datą i № konfirmacji dopisane 2 ch-rem.

Lat 33, rodem z gub. Wołogodzkiej, prawosławny, analf. Dezertował po raz drugi. Za pierwszą ucieczkę, która trwała 11 dni i z której wrócił dobrowolnie otrzymał 75 rózeg przed rotą z wniesieniem do księgi karanych; przy drugiej dezercji dn. 14(26) kwietnia 1863 r. poszedł do powstania. Był w oddziale Wawra w ciągu trzech miesięcy. Ujęty w lasach Jedwabna. Tłumaczył się, że był pijanym idąc do powstania.

W oddziale powstańczym złożył przysięgę polskiemu rządowi i był w dziesięciu potyczkach przeciwko wojskom rosyjskim.

153. **Telszewski.**

W III rbce po „dworjanin" 2 ch-rem: Powiesz. w Bohuszewiczach, pow. Ihum.

O S. № $\frac{162 \text{ dawny}}{176 \text{ nowy}}$ r. 63 kart 4, też Podolecki i Sakowicz.

154. **Toliński.**

W rpsie nazwisko leśnika poprawiane i nieczytelne; stwierdza się na podstawie akt O. S. $\frac{415}{343}$ r. 63 kart 74, że nazwisko leśnika nie *Jułpanowicz*, a *Justynowicz*.

Toliński lat 32, kat. Sąd skazał go na powieszenie, gubernator grodzieński wyraził opinję: „zamiast kary przez powieszenie rozstrzelać w Grodnie" i zgodnie z tą opinją dowódca wojsk W. O. W. Murawjew konfirmował wyrok.

Uwaga. W rpsie w III rbce konfirmacji „toże", czyli po polsku—także, co zostało rozwinięte w polskim przekładzie Rpsu na: „Na mocy konfirmacji głównego Naczelnika Kraju", gdy byłoby *ściślej* i zgodnie z wyżej cytowanemi aktami przełożyć na: „Na mocy konfirmacji Dowódcy Wojsk W. O. W.", aczkolwiek ten sam Murawjew był i Głównym Naczelnikiem Kraju i dowódcą wojsk W. O. W.

155. **Towtowicz.**

2 ch-rem wszystko.

„Szljachticz", czyli z drobnej szlachty.

Uwaga. W przekładzie Rpsu w IV rbce: poprawić *Użwienty* na *Użwenty*.

156. **Trofimczuk.**

W II rbce miejscowość pochodzenia—2 ch-rem.

L. 24 wg Alf. 198

Według O. S. № 30 nowy, rok 62, kart 4.

Trof. był w partji Włodka więcej niż w ciągu pół roku. Pułk. Pohl, wojenny naczelnik kobryński, zmienił

Poszedł, jak sam zeznał, do powstania dobrowolnie, na wezwanie odezwy Komitetu Centralnego z dnia 24 maja st. st. Po przybyciu do obozu otrzymał dubeltówkę, pistolet, patrontasz, proch i kule; naboje sam robił. Był w bitwie pod Baksztami dn. 3/15 czerwca, gdzie po rozbiciu oddziału odłączył się z 40 ludźmi, w celu przyłączenia się do innego oddziału. Był potem w oddziale Ostoi, składającego się z 200 ludzi.

Dn. 1/13 sierpnia wysłany po prowjant niedaleko od **Sół**, napadnięty przez oddział żołnierzy rosyjskich, bronił się i został ujęty z bronią w ręku.

Sąd wojenny scharakteryzował Snadzkiego, jako „zakoreniełago i upornago w złobie protiw prawitelstwa mjateżnika", który „po swojej razwitosti, energii i dowierii, kotorym polzowałsia w szajkie, buduczi w nej dwa miesiaca, możet znat' mnogija obstojatelstwa, no po swoemu uporstwu niczego nie chotieł skazat', w ironiczeskich że ego otwietach niskolko ne widno serdecznago raskajanija i sożalenija w postupkie ego".

Charakterystyka z ust wrogów b. pochlebna.

O. S. $\frac{22 \text{ dawny}}{29 \text{ nowy}}$ i 572, r. 63, kart 5.

142. **Songajło.**

W rpsie Sungajlo.
„Szljachticz"--z drobnej szlachty.
2 ch-rem: powiatu Szawelskiego.

143. **Salomon.**

W rpsie i rosyjskich papierach urzędowych *Sołomon.*

W IV rbce błąd drukarski: w *Szerynowie.* zamiast *Szereszowie.*

144. **Staniewicz.**

„Szljachticz"—z drobnej szlachty.

145. **Staniszewski.**

W II rbce imię etc. wszystko 2 ch-rem.

W III rbce było: „swiedienija w dielach bywszago woennago Naczalnika Mollera ne imieetsja", co zostało zakreślone i napisane po rosyjsku 2 ch-rem to, co jest obecnie w przekładzie polskim Rpsu w tejże rbce.

146. **Staszkiewicz.**

„Staszewski albo Staszewicz" dopisane 2 ch-rem, też 2 ch-rem miejscowość, z której pochodzi.

147. **Staszys** vel **Staszis.**

L. 28. Wzięty z bronią w ręku dn. 4(16) lipca w miasteczku Subocz.

Konfirmował wojenny naczelnik Wiłkomierza z powiatem, pułkownik Moller.

O. S. № nowy 18 r. 63 kart 5.

148. **Stoduba.**

2 ch-rem wszystko.

Vide № 66 Klama.

149. **Świętorzecki.**

2 ch-rem wszystko.

150. **Syczuk.**

2 ch-rem dodano po ros.: „on też Sacewicz", „kanonier" i poprawione imię ojca „Adolfow" na „Adamow".

Lat 36 wg Alf. № 198.

151. **Szablewicz.**

Miejsce stracenia dopisane 2 ch-rem.

kowskich, Józefie Jabłońskim, obywatelu miejskim (grażdaninie) Karolu Sipowiczu i mieszczaninie Bolesławie Łomanowskim.

131. **Rewkowski Józef.**

Lat 36, stolarz.

p. w. Rewkowski Aleksander.

132. **Rogowski.**

„Szljachticz"—z drobnej szlachty.

L. 33, kat., niepos.

O. S. $\frac{415}{343}$ r. 63 kart 74.

133. **Rutkowski.**

W nazwisku *d* poprawione na *t*.

„Szljachticz"—z drobnej szlachty.

134. **Sakowicz.**

W II rbce po włościanin — 2 ch-rem: Vide 153 Telszewski.

135. **Sawwo.**

Lat 48 wg. Alf. № 198

136. **Scypjon.**

Lat 32 wg Alf. № 198.

138. **Sierakowski.**

Imię ojca i ze szlachty gub. Wołyńskiej—2 ch-rem.

Lat 36, majątek ruchomy składa się z bibjloteki znajdującej się w Archiwum Departamentu Audytorjackiego.

O. S. 48/63 kart 36 o kapitanie Sierakowskim. Z aktów sprawy adjutanta Sierakowskiego, hr. Kossakowskiego widać, że Sierakowski jeszcze przed samą śmiercią pamiętał o innych i uratował swego b. adjutanta przez kategoryczne oświadczenie, iż go zabrał do powstania gwałtem, grożąc śmiercią.

139. **Sipowicz.**

Lat 19, akta vide sub. Rewkowski Al.

„Grażdanin"—obywatel, mieszczanin.

140. **Smysłow.**

„Mieszczanin" dopisano ołówkiem.

Lat 22, prawosławny, piśmienny, felczer, mieszkał w Kroszynie ob. Zawadzkiego. Twierdził, że został przemocą wzięty do powstania, gdzie zajmował się opatrywaniem rannych.

Sąd za współudział Sm. w powieszeniu włościanina, podejrzanego o szpiegostwo, skazał go na śmierć przez rozstrzelanie, lecz ze względu, iż Smysłow razem z innymi był tylko wykonawcą rozporządzeń Ungebauera (patrz № 157 Ungebauer) wstawiał się o złagodzenie kary, czego w stosunku do Smysłowa Murawjew nie uwzględnił.

Miejsce stracenia Smysł. i Ung. było według raportu o wykonanej konfirmacji, „za gorodom na placu" — za miastem (w Nowogródku) na placu.

A. P. 425/63 kart 87.

141. **Snadzki.**

Lat 22, syn właściciela majątku Ignacynowo, pow. Oszmiańskiego; część przypadająca na Adrjana została skonfiskowana.

Wzięty do niewoli dn. 1/13 sierpnia w lesie w pobliżu zaścianka „Wielka Kraska" (?) z bronią w ręku.

124. **Podolecki.**

W II rbce 2 chrem: włościanin etc.

Akta niekompletne O. S./63 r. № 162 dawny / № 176 nowy kart 4.

125. **Pronajtis.**

Uwaga. Poprawić w II rbce gromady Leczeckiej na Legieckiej *vide* 36 Danowski *przypisy.*

126. **Proniewicz.**

Uwaga. W IV-ej rbce omyłka druku: *lzbiany* zamiast *lbiany.*

L. 19, szlachcic niezatwierdzony przez heroldję, analfabeta, nieposesjonat.

A. P. 523/64 kart 201.

(Tamże Szablewicz i Wilkiewicz).

127. **Puhaczewski.**

„Szljachticz" z drobnej szlachty.

Uwaga. Nazwisko zdaje się Puhaczewski a nie Pugaczewski, czego na podstawie dokumentów rosyjskich stwierdzić niepodobna wobec nie rozróżniania w alfabecie rosyjskim *b* od *g.*

W IV rbce omyłka druku *Unit* zamiast *Upity.*

P. wzięty do niewoli w majątku Malińskiego w pobliżu Bejnarowa był w przeciągu 7 miesięcy w powstaniu, w oddziałach Żukowskiego, który stoczył bitwę z wojskiem rosyjskiem w lesie Rogowskim, Łukaszewicza i w konnym oddziale Sawwy, który miał utarczkę z Rosjanami pod Tarnogołą. Oddany został pod sąd polowy z zaznaczeniem pomiędzy motywami zastosowania przeciwko niemu tego środka „w otwietach

że swoich okazałsja upornym" (w odpowiedziach swoich wykazał zatwardziałość i upór), ponieważ pomimo, że się znajdował około 7-iu miesięcy w bandzie zeznał, że o nikim nic nie wie".

128. **Pusłowski.**

Szlachcic (dworjanin).

L. 20, b. słuchacz uniwersytetu Petersburskiego, gdzie studjował około 2-ch lat, a następnie przez czas krótki w uniwersytecie Krakowskim. Majątku osobistego nieruch. nie posiada. Matka jego Ewelina z Obuchowiczów, właścicielka majątku Sienno, w którym liczono 437 dusz rewiz. włościan i 2064 dziesięcin.

Na śledztwie się tłumaczył, że został przemocą wzięty do powstania.

A. P. 12/63 kart 100.

129. **Raczkowski ks.**

L. 56, dominikanin, był wikarjuszem u proboszcza Nowego Miasta pow. Poniewieskiego, urodz. w pow. Kowieńskim. Został wzięty do niewoli z bronią w ręku dn. 5(17) sierpnia 1863 r. w bitwie (w dielie) blisko wsi Paliszki pow. Poniewieskiego.

O. S. № $\frac{3 \text{ i } 582 \text{ dawny}}{14 \text{ nowy.}}$ kart 4.

130. **Rewkowski Aleksander.**

L. 27, podmajstrzy ślusarski.

O. S. $\frac{228}{224}$ dawny, 8 nowy, r. 63 kart. 28.

O szl. (dworjanach) Józefie i Aleksandrze Rew-

wstała (ne sostojalaś), a całym wynikiem moich nieustannych (neutomimych) wysiłków (trudow) było zniszczenie nędznego (nicztożnago) transportu broni. Sprawiedliwość tych słów mógłbym dowieść faktami i dokumentami (bumagami) które miałem w majątku w Dagdzie w blaszanym pudełku, ale przy zrabowawaniu majątku mego ojca (przez podburzonych przez administrację rosyjską chłopów, przeważnie kolonistów—staroobrzędowców, (*przyp. red.*) zginęły.

Kapitan Bujnicki Zygmunt (mp.) 3 maja 1863 r. Tryszki, pow. Telszewskiego.

Skazanie na śmierć hr. Leona Platera zostało ***zdecydowane*** dn. 13/25 maja w dzień przybycia do Dyneburga Murawjewa i było pierwszym krokiem uczynionym przez tego siepacza w dawnych granicach Rzplitej Polskiej dla walki z polskością.

Ta egzekucja — pisze „spodwiżnik" Murawjewa (działacz Murawjewski, b. urzędnik kancelarji tego satrapy)—Mosołow w swoich wspomnieniach (Wilenskija oczerki. Russkaja Starina r. 1883 № 10 str. 189) ***była pierwszą*** od przybycia naszego do kraju (zabranego) i miała miejsce w 4 dni po naszym przyjeździe do Wilna. Ten sam autor i działacz twierdzi, że w *Dyneburgu Murawjew* ***„konfirmował wyrok na hr. Platera***, już skazanego przez sąd wojenny na rozstrzelanie". Jest to nieścisłość pod względem *formy*, ale nie treści. Formalnie wyrok był ***konfirmowany władzą wojennego naczelnika***, gen. lejtn. Dłotowskiego w dniu 26 maja st. st., jednakże sąd i konfirmacja wyroku zapadły w tym sensie jak tego chciał Murawjew i stosowały

się do celów politycznych a nie ścisłego przestrzegania kodeksu praw.

Zasługuje na uwagę, że noga Murawjewa, udającego się do kraju zabranego, w celu stłumienia buntu i wykorzeniania polskości wstąpiła na ziemię dawnej Rzplitej Polskiej w Dyneburgu, gdzie Murawjew poraz pierwszy rozpoczynając swe nowe urzędowanie zetknął się z przedstawicielami społeczeństwa polskiego. „W Dyneburgu (pisze Murawjew w swoich pamiętnikach — Russkoj Starinie r. 1882", listopad str. 400) zrobiłem wszystkie niezbędne rozporządzenia dla zabezpieczenia go od zamachów buntowników i zawezwawszy marszałka szlachty (polsko - inflanckiej) i znajdujących się w mieście ziemian (dworjan), publicznie (***„gromogłasno"*** co znaczy dosł. głośnym, gromkim, donośnym głosem) w obecności wszystkich urzędów (czinow) wojennych i cywilnych wyłożyłem im swój pogląd na sprawę i ten system, którym kierować się będę w swoich działaniach. Aby wykazać całą stanowczość działania nie w słowach, a w czynie ja rozkazałem tamże (tutże) oddać pod surowy dozór policyjny marszałka szlachty, który wyraźnie manifestował (jawnym obrazom pokazywał) przekonanie, że sprawa polska zwycięży (polskoe dielo ostanetsja torżestwujuszczim). To był brat stryjeczny tego Platera, który napadł na transport z bronią i potem był rozstrzelany"... ***rozstrzelany***, powtórzymy za Murawjewem: „aby wykazać całą „stanowczość działania" (rosyjskiego) nie w słowach a w czynie".

dokąd? Nikt się o tem pomimo starannych poszukiwań i badań nie mógł dowiedzieć. Wnoszą, że je pochowano w ogrodzie komendanckim w fortecy. Komendant zapytywany o tem w późniejszym czasie przez osoby, z któremi był w dobrych stosunkach: „nie mogę Panom żadnej dać o tem dokładnej wiadomości, tyle tylko powiedzieć mogę, że zwłoki Leona Platera złożono w przyzwoitem miejscu".

W kilka miesięcy po tej katastrofie matka moja podała prośbę do cesarzowej Marji, błagając jako matkę o zezwolenie na wydanie jej zwłok rozstrzelanego syna. Książe Suworow, ówczesny gen. gubernator petersburski, mąż szlachetny, który nam (Platerom) stale sprzyjał i któremu zawdzięczamy, że nas nie wywieziono do Rosji, sam przeczytał ową prośbę cesarzowej, wydało się, że zrobiła na nią wrażenie, ale nic nie obiecała i matka żadnej nie otrzymała odpowiedzi.

List Bujnickiego w przededniu stracenia L. Pl.

W aktach A. P. 141 (63 r. kart. 290 o b. „pośredniku mirowym" Bolesławie Bujnickim znajduje się na karcie 65 odpis pisma Zygmunta Bujnickiego do dyneburskiej komisji śledczej datowany dn. 3 maja st. st. z adnotacją u góry w języku rosyjskim: „Kopja z listu dostarczonego przez panią Bujnicką przewodniczącemu (Predsiedatelju); otrzymane (połuczeno) 26 maja".

W końcu tego dokumentu (k. 65 r.) jest adnotacja, że list oryginalny dołączony do akt sprawy marszałka szlachty hr. Platera i żony kapitana Bujnickiego. Jednakowoż w tymże fascykule (A. P. 141/3 r.) na str. 196 i 198 znajdujemy list oryginalny kapitana Zygmunta Bujnickiego wraz z kopertą (karta 197 tamże) zaadresowaną do Panjutina, przewodniczącego Komisji śledczej.

U góry własnoręcznego listu Zygm. B. jest zanotowana innym charakterem data: „26 maja 1863 g. Dinaburg".

List ten doszedł do rąk przewodniczącego komisji w *przededniu stracenia* L. P., i nie wywołał żadnej rewizji tego procesu, bo w planach „usmiriteli" powstania, działaczy i patrjotów rosyjskich tłumiących powstanie t. j. Murawjewa i całej plejady satrapów rosyjskich i ich pomocników (Panjutinych, Dłotowskich, Kowalewskich, Beliseau etc. etc.) administrujących kraj zabrany było steroryzowanie społeczeństwa przez surowe, chociażby i niesprawiedliwe wyroki „w primier i strach drugim".

„Do Komisji śledczej w twierdzy Dyneburskiej. Zwolnionego ze służby (wojskowej) kapitana „lejb moskowsk. dragunsk. Ego Weliczestwa polka" Bujnickiego.

Oświadczenie (po ros. *objawlenje*). Będąc śmiertelnie rannym uważam za święty obowiązek rzucić światło prawdy na wynikłe nieporządki (na woznikszie bezporjadki) w powiecie Dyneburskim. Rozbicie transportu broni w okolicach Krasławia zostało dokonane przezemnie osobiście przy pomocy niektórych ludzi (nieskolko ljudej), zmuszonych przezemnie gwałtem (siłoju) przysięgnąć, w szczególności młodego hrabiego Leona Platera, którego wpływ na niektórych z jego sług był dla mnie nieodzownym (neobchodimo); ja go zmusiłem iść za sobą przystawiwszy rękojeść rewolweru, przytem (kromie togo) nie mogąc go przymusić groźbą śmierci pokazałem mu nominację tajnego komitetu centralnego mianującego mnie *naczelnikiem wojennym i całej organizacji* mającej się utworzyć (dołżenstwujuszczej proizwodit'sja) w powiatach inflanckich. Organizacja ta nie po-

kojnie piórkiem rysującego na papierze; prosił o księdza, przyzwolono na to i pełniący obowiązki proboszcza ks. Bolesław Aleksandrowicz (w późniejszym czasie skazany na ciężkie roboty i zmarły po drodze w Tiumeniu) otrzymał pozwolenie od komendanta spędzenia z nim nocy przedśmiertnej. W największem skupieniu na ciągłej modlitwie przy rozmowie w wyższym nastroju duchowym zeszła ta noc ostatnia. Leon się spowiadał, otrzymał ostatnie sakramenta, darował winy tym, którzy się przyczynili do jego zguby, *dziękował Bogu, że mu pozwolił być ofiarą w dobrej sprawie,* ofiarował śmierć swoją za Ojca świętego i nieprzyjaciół kościoła, Ojczyzny i tak pokrzepiony na duchu doczekał ranka. Prosił o widzenie się z matką i siostrami, które były w tym celu przybyły ze wsi do Dyneburga; o pożegnanie się z nami, braćmi; tego ostatniego jemu i nam odmówili. Otrzymaliśmy tylko od niego karteczkę (którą chowam w medaljonie wraz z jego włosami, *przyp. autora Wspomnień*) pożegnalną następującej treści: „Kochani drodzy moi bracia! Nie sądzono nam widzieć się na tej ziemi, — mocno mię to boli. Przyjmcie moje uściśnienia choć tylko listowne. Błogosławię Was, przyciskam do serca. Dowidzenia w lepszej kiedyś krainie — kochający Was brat Leon 27 maja 1863 r." i przytem rozporządzenie pośmiertne odnośnie legatów dla sług, którzy mu towarzyszyli z prośbą o zapłacenie kilku drobnych minimalnej wartości długów. Matkę i siostry jakoż kilku krewnych,

których do niego dopuszczono, przyjął z największą pogodą i spokojem, prosił, aby się nie martwiły, bo ta śmierć to dla niego szczęście...

Stracenie Platera.

Siadł z księdzem, który przez cały czas łez swych pohamować nie mógł, na wóz i bez najmniejszego przerażenia dojechał na *miejsce gdzie miał być stracony, za fortecą na piaskach, na lewo od toru Dyneburśko-Ryskiej kolei;* tam mu włożono koszulę śmiertelną po zdjęciu wierzchniego odzienia, i salwa z karabinów położyła w jednej chwili koniec temu szlachetnemu życiu! Licznie zebrana publiczność, nawet Rosjanie, mianowicie oficerowie, mocno byli przejęci bohaterstwem tego zgonu. Panowie Storożenko, Panjutin, gen. Dlotowskij i inni przyglądali się z wałów fortecznych tej egzekucji...

Działo się to o jedenastej przed południem. Myśmy w więziennym szpitalu wiedzieli o tem i klęcząc przy oknie zakratowanem słyszeli salwę, która nas pozbawiła brata.

(Ibidem str. 13—14).

Gdzie jest grób Leona Platera?

Natychmiast po rozstrzelaniu Leona *zakopano go tamże* i wojsko, jak to jest we zwyczaju, podeptało mogiłę, przechodząc po niej kilkakrotnie; postawiono straż, i wszystko się rozeszło. Ale *po północy* przybył oddział z trumną, *wykopano zwłoki* i wywieziono

Miasta przy „dambie" i przejeździe kolejowym położona; jest to duży gmach z czerwonej cegły (*przyp. red.*) niedawno postawionej, skąd go tylko kilkakrotnie wywożono do fortecy na badania śledcze i tak zwane „oczne stawki" (konfrontacje *przyp. red.*), Konradi zaś otrzymał wymówkę, że się ośmielił go do szpitala zamieścić.

Została naznaczona komisja sądowa z Petersburga pod przewodnictwem radcy stanu Storożenki i Paniutina, szczególnie podłego człowieka, która po porozumieniu się z Murawjewem rozpoczęła swoje działania. ***Z góry widać było, że istniało postanowienie potępienia Leona, cel ten wyraźnie się wykazywał w całym ciągu indagacji...***

Bujnicki tymczasem, poznawszy niebezpieczeństwo swojego położenia, udał się natychmiast po zamachu do Petersburga i tam od ministra Wałujewa przez siostrę, która była przyjaciółką pani Wałujew, otrzymał paszport i drapnął zagranicę... Wystosował on (Zygmunt Bujnicki) list do Komisji, w którym pisał, że on był prawdziwym i jedynym dowódcą oddziału (patrz niżej), który odbił broń w lesie Baltyńskim około Krasławia. Żona jego podjęła się osobiście (patrz niżej) wręczyć list ten członkom zebranej komisji, przyjęli list z niedowierzaniem, przeczytali go, ale żadnej nie zwrócili nań uwagi nawet, *jak się zdaje*, nie wciągnęli go do protokułu, ponieważ krzyżował ich plany.

Do jakiego stopnia panowała stronność i zła wola

ze strony członków komisji w tej sprawie, prócz innych licznych dowodów, dało się widzieć z następującego szczegółu.

Żołnierzy 2-ch rannych, uratowanych przez Leona, umieszczono osobno w lazarecie; w toku indagacji przyprowadzono do nich Leona, aby go poznali i świadczyli, że on dowodził partją w lesie; w tymże pokoju za parawanem leżał rzekomo śmiertelnie chory niejaki obywatel z Litwy, Petrusewicz, schwytany jako powstaniec, który wydawał się już być zupełnie nieprzytomny, tak, że żadnej na niego nie zwracano uwagi; on jednak wszystko widział i słyszał, jak Paniutin po głośnem zaprzeczeniu żołnierzy, że stojący przed nimi Leon nie był dowódcą, nachylił się do jednego z nich, mówiąc: „Wszak to ten był naczelnikiem?" Na to się ranny ofuknął: „ja wam mówiłem, że nie on, on mnie życie ratował, naczelnik zaś wyglądał inaczej"... i opisał jego wygląd i ubiór. O tem jednak także ani wzmianki nie uczynili w protokule...

Ostatnie chwile Leona Platera.

„W końcu maja dowiedzieliśmy się z przerażeniem (loc. cit. str. 12), że Leon został nagle pod silną eskortą przeprowadzony z turmy na przedmieście, gdzie przebywał z politycznymi przestępcami, do więzienia w fortecy pod № 1, ***gdzie zwykle ostatecznie umieszczano nieodwołalnie na śmierć skazanych.*** Tam mu (26-go maja (st. st.). oznajmiono, żeby był gotów, bo nazajutrz rano miał być stracony; znaleziono go spo-

cie Bolesław Materno, ob. ziemski, podejrzany o współudział w tej sprawie niedostatecznie jednak stwierdzony, został zesłany pod dozór policyjny do gub. Permskiej.

O. S. 568/63.

Autor „Wspomnień" (l. c.) tak opisuje rolę hr. Leona w odbijaniu transportu broni pod Krasławiem: (Leon) udał się na miejsce wskazane (przez Bujnickiego) i czekał przybycia transportu wraz z przybyłym ze swym oddziałem dowódcą Bujnickim; transport broni został odbity, 3-ch zołnierzy zabitych, 2 ciężko ranionych, karabiny w części zabrane, w części zakopane w lesie, poczem zapalili wozy, na których zostawili rannych i ulotnili się, porzuciwszy na miejscu Leona ze swoją służbą, aby się stosownie do postanowionego planu przedarł za Dźwinę. Dowódca jednak niedołężnie pomimo swej wojskowości wziął się do rzeczy, bo kilku z żołnierzy eskortujących uciekło do Krasławia do tamecznego pułkownika parków artyleryjskich, rozgłaszając o napadzie i żądając pomocy przeciw powstańcom, skutkiem czego przygotowani już zawczasu włościanie, mianowicie sąsiedni starowiercy (t. j. staroobrzędowcy Moskale, którzy podczas prześladowań religijnych w Rosji za czasów Piotra i później—zostali przygarnięci na kresach Polski: w Inflantach. *Przyp. red.*) otrzymali rozkaz łapania buntowników. Leon przedewszystkiem ratował nieszczęśliwych żołnierzy, zostawionych na palących się kolasach, opatrzył i złożył ich na

mchu w lesie i, dopilnowawszy zniszczenia wozów i zbytecznej broni, jął się przeprawiać przez las manowcami przez t. zw. ziemie posielenne (niegdyś starostwa Dyneburskiego)... gdzie został ujęty.

Autor Wspomnień hr. Eugenjusz został aresztowany wraz z 2-gim bratem Leona—Michałem nazajutrz po odbiciu broni pod Krasławiem i osadzony w więzieniu dyneburskim.

„Główny doktor wojenny Konradi (Wspomnienie str. 9—10) ludzki i przyzwoity człowiek, który z urzędu przychodził rewidować (może wizytować? *przyp. red.*) więźniów, ponieważ tam byli i chorzy, wszedł w nasze położenie i obiecał nas jako słabych wziąć do szpitala więziennego; oczyszczono tam jedną tak nazwaną kamerę od aresztantów przestępców i usadzili nas obok z kilkunastu innymi, odziawszy nas w rządowe aresztanckie płócienne chałaty. D-r Konradi przychodził codziennie egzaminować chorych *i od niegośmy się dowiadywali o tem, co się działo z bratem Leonem*, bo go też codziennie widywał. Jemu też zawdzięczaliśmy, żeśmy w tem szpitalnem więzieniu dzień cały z Leonem spędzili; obiecał go nam jako chorego do szpitala sprowadzić. Wtenczas *dowiedzieliśmy się od niego* o szczegółach *pojmania*. Był dobrej myśli i nie przewidywał, aby mu tak wielkie groziło niebezpieczeństwo, jako też nigdy do pesymistów nie należał. Już nazajutrz przyszedł rozkaz, aby go przeprowadzono do nowej turmy w samem mieście (na pograniczu Nowego

na listę przestępców politycznych przypadkowo, z powodu sądzenia go Tymczasowym sądem wojenno-polowym.

A. P. 310/64 kart 88.

Takiż № 176 *Zuew*.

121. **Piotrowski Feliks.**

Po „dworjan" miejscowość w II rbce 2 ch-rem.

O. S. 24 dawny i 585; nowy 31, r. 63 kart 5.

122. **Piotrowski Karol.**

W IV rbce data wykonania wyroku poprawiona.

Brak szczegółów biograficznych w O. S., 17 dawny, 24 nowy, r. 63, kart 4 „o kaznennych dworjanach Stanisławie Jaskoldzie, Karolie Petrowskij i Józefie Chonestie".

123. **Plater hr.**

W II rbce 2 ch-rem: „dworjanin dinaburgskago uiezda".

W III rbce nazwisko gen. Dłotowskiego mylnie wydrukowano przez *u* po *Dł.*

W IV rbce po: *rozstrzelany* zostało przekreślone: na placu (na płoszczadi).

Kopja *konfirmacji* wyroku polowego sądu wojennego przy Dyneburskim Ordonanshauzie jest w aktach O. S. 568/63 kart 52.

Zeznań pierwiastkowych i przewodów sądowych w aktach wyżej cyt. niema.

Brat rodzony hr. Leona, hr. Eugenjusz Broel Plater, w wspomnieniach swoich, drukowanych w piśmie zbiorowem z „Nad Dźwiny" (r. 1910) i przedrukowanych z rękopisu 1908 r. w broszurze p. t. „Powstanie

na Inflantach Polskich i śmierć Leona Platera w 1863 r. Ze wspomnień Eugenjusza hr. Platera" (Poznań 1922 str. 15, nie znajduje się w handlu księgarskim), podaje że hr. Leon nie był dowódcą napadu na transport broni, a exwojskowy Zygmunt Bujnicki: „Leon myśląc o Bujnickim, który miał żonę i dziecko wziął na siebie winę i nie zaprzeczył". (Str. 3 Wspomnienia hr. Eug. Plat.). Z Leonem poszło razem do powstania 5-ciu uzbrojonych sług jego, którzy do końca wiernie przy nim zostali: służący (w aktach—kamerdyner. *Przyp. Red.*) Zabłocki, starosta Cytowicz, szlachcic Nieciecki, stangret Antoni (Panasiewicz w aktach—*przyp. red.*), kucharz Jan Bausa (Jan Bauer w aktach — we „Wspomnieniach" może omyłka drukarska—*przyp. red.*).

Oprócz rozstrzelanego 27-letniego hr. Leona, lat 27, wszyscy inni uczestnicy napadu na transport broni zostali skazani do robót ciężkich: szlachcic gub Witebsk. Paczyński Michał (l. 40), odnodworec (szlachcic niewylegitymowany) Cytowicz Tomasz (l. 28) i uwolniony z zależności pańszczyźnianej Józef Zabłocki (l. 22); do rot aresztanckich: włościanin Panasiewicz Antoni (l. 24) i Bauer Jan (l. 40); pozbawieni praw stanu szlacheckiego i oddani w „sołdaty" (oddzielnego korpusu Orenburskiego): szlachc. gub. Wileńskiej Bronisław Czerwiński (lat *siedmnastu*) i Jan Woyno (l. 21), gub. Witebskiej: Józef Wasilewski (l. 21), Jan Wiszniewski (l. 22), Ludwik Nieciecki (l. 28), „odnorworcy": Jan Paszkiewicz (l. 26) i Grzegorz Mackiewicz (l. 23). Wresz-

dodać nie mam, jak tylko prośbę *dać mnie konfrontację ze świadczącymi przeciwko mnie*".

Dr. O. skazany został na rozstrzelanie, zaś przy konfirmacji zmieniono wyrok na powieszenie.

A. P. 437 (64 kart 78).

Uwaga: Akta zawierają materjały do organizacji.

118. **Oświecimski.**

W II rbce po „strażnik" 2 ch-rem.

Lat 35, kat., włośc. ze wsi Rudy, pow. Białostockiego. Był „strażnikiem" we wsi Dzikie i potem w Pogorzałkach. Zeznaniu współoskarżonego świadka Stankiewicza o tem, jakoby powiesił 9 ludzi, zaprzeczył. Przyznał się do współudziału w powieszeniu leśnika Justynowicza. W sprawie powieszenia 2-ch żołnierzy dawał zeznania sprzeczne.

O. S. $\frac{415}{343}$ r. 63 kart 74.

119. **Pawłowicz.**

2 ch-rem wszystko.

Lat 22, kat., urodz. w Warszawie, syn komisarza cyrkułowego („czastnago pristawa") m. Warszawy, nieposesjonat, z pochodzenia szlachcic („dworjanin"). W służbie wojskowej od 1861 r. po skończeniu Aleksandrowskiego korpusu kadetów.

Był w oddziale Rogińskiego. Opowiadał, że został wzięty przemocą do powstania pod Białą. Po rozbiciu i rozproszeniu oddziału Rogińskiego w pow. Pińskim został ujęty przez włościan we wsi Wygonoszcza.

Uwaga. W IV rbce poprawić Raczyńskiego na Rogińskiego. O. S 11/63 kart 68.

Data konfirmacji w Rpsie 4 czerwca.

Wstawiennictwo wielkiej księżny — bezskuteczne.

W aktach sprawy Pawłowicza (O. S. 11/63 na karcie 56) znajduje się charakterystyczny dokument, który tu cytujemy:

Konfirmacja W. Wys. Ekscelencji *(przyp. red.* Murawjewa*)* nad chorążym Pawłowiczem została wykonana, dnia 19 został rozstrzelany.

Przyczyna zwłoki w wykonaniu wyroku była następująca: siostry Pawłowicza podały prośbę Jej Wysokości Wielkiej Księżnie Aleksandrze Josifowownie o ułaskawienie; przy zapytaniu („pri otzywie") gen. major Rożnow za № 3853 z dnia 4 zapytywał mojej opinji: czy zasługuje Pawłowicz tego, dla złożenia raportu Jego Wysokości (zasłużywajet li P. takowago dlja dokłada Ego Wysoczestwu"). Mojem zdaniem było, że zpowodu młodego wieku można karę śmierci zamienić na inną surową karą; to zostało zakomunikowane gener. majorowi Rożnowowowi 7 lipca, za № 2145 prosząc prędkiego zawiadomienia; na drugie moje pismo—11 dnia № 2196 i depeszy telegraficznej dnia 17 otrzymałem odpowiedź od generał-majora Rożnowa, że ponieważ sprawa o Pawłowiczu nie dotyczy Jego Wysokości (sic!)—„ne kasaetsja Ego Wysoczestwa", to niema przeszkód w wykonaniu wyroku. O czem donoszę Waszej W. Ekscelencji.

Komendant generał artylerji Sztaden.
Auditor Iwanov.
№ 27 dn. 21 lipca st. st. 1863 Twierdza Brześć L.

120. **Petrow.**

Nie powstaniec i nie polityczny przestępca. Trafił

103. **Markowski.**

L. 50, kat., żonaty, ojciec 7 dzieci, prac. w fabryce we wsi Białostoczek, zam. we wsi Dzikie, gdzie miał dom własny.

Zamieszany w sprawie o powieszenie leśnika Justynowicza.

O. S. $\frac{415}{343}$ r. 63 kart 4.

104. **Masalski.**

O. S. $\frac{583 \text{ dawny.}}{22 \text{ nowy.}}$ r. 63 kart. 4.

„O razstrielannych dworjanach Władisławie Zelmicie, Karlie Masalskom i Ljudwikie Joczie".

105. **Mickiewicz.**

2 ch-rem wszystko.

Lat 26, szlachcic (dworjanin) pow. Wiłkomirskiego nie zatwierdzony przez heroldję, majątku nieruch. nie posiada. Studjował w akademji chirurgicznej w Petersburgu. Po skończonych studjach zamieszkał w folwarku brata swego Klemensa w Borciszkach parafji Pobojskiej, powiatu Wiłkom. i zajmował się praktyką lekarską.

A. P. 944/64 tom 3-ci kart 284.

Kowieńska organizacja rewolucyjna.

106. **Mikucki.**

Z drobnej szlachty (szljachticz).

107. **Mizerewicz.**

2 ch-rem wszystko.

L. 27, kat., analf., z parafji Bobtowskiej włościanin w jednym z protokułów nazwany „szljachticzem". Dn. 21 września st. st. aresztowany w m. Popielach.

Przyznał się, że był w oddziale Kołyszki 4 dni, Narwoysza 3 i Laskowskiego 3 i opowiadał, że z każdego oddziału uciekał. Twierdził, że gwałtem został wzięty do powstania i nie przyznawał się do niczego więcej i twierdził, że nic więcej nie wie.

T. A. P. wydał wyrok śmierci na M. (powieszenie) i przedstawił Dowódcy W. O. W. „chodatajstwo" (wstawiennictwo) zarządzającego gub. Kowieńską o złagodzenie wyroku na 15 lat robót ciężkich ze względu na stanowisko społeczne i wykształcenie Mizerowicza (przyp. red. vide § 6 wstępu). Wyrok śmierci został jednak utrzymany i wykonany.

Uwaga. W Rpsie *brak daty* wykonania wyroku, którą tu dajemy: dnia 28 listopada st. st. czyli 10 grudnia (n. st.) 1864 r.

W przekładzie polskim w rbce IV powinno być nie w m. Bobti, ale w m. Bobty albo w m. Bobtach.

108. **Młyński.**

2 ch-rem wszystko.

109. **Morkis.**

2 ch-rem „i desiatskij der. Gedrojcy".

110. **Narzymski.**

„Dworianin". W IV rbce data powieszenia przerobiona z 14 na 7-go.

111. **Nikolai** vel **Nicolai.**

Ur. 7/19 czerwca 1836 r., szlachcic (dworjanin)

L. 27, kat., szl. (dworjanin) gub. Mohylewskiej. Ukończył Instytut Leśny w r. 1855.

Sztabs-kapitan korpusu leśn. Był zapasowym leśniczym przy wileńskiej Izbie Dóbr Państwowych. Wydalony ze służby został za „samowolne porzucenie miejsca służby"—po przyłączeniu się do powstania.

O. S. $\frac{225}{221}$ 63 kart 93.

98. **Małaszewski** zamiast **Miłaszewski.**

Data wykonania wyroku poprawiona w rękopisie z 10 na 11 listopada.

Był w oddziałach Kuszłejki i Mackiewicza 6 i pół miesięcy. „Usiłowanie zabicia jednego włościanina" było tylko bronienie się szablą od aresztowania.

O. S. $\frac{586 \text{ dawny.}}{26 \text{ nowy.}}$ r. 63 kart 3.

99. **Malecki.**

2 ch-rem „iskluczennyj iz służby".

L. 22, kat., szlach. (dworjanin) pow. Wiłkomierskiego. Z urlopu 2 tygodniowego otrzymanego z pułku (z Petersburga) do pow. Wiłkomierskiego nie wrócił, a poszedł do powstania w końcu marca st. st. 63 r. Był w oddziale Sierakowskiego, po którego rozbiciu dowodził w mniejszych oddziałach, które sam tworzył (predwoditelstwował nieskolkimi otdielnymi szajkami, kotorye sam formirował wnow'). Kazał wykonać rozkaz swego b. naczelnika Sierakowskiego o powieszeniu traszkuńskiego tysiącznika (tysiackago) Lisowskiego (*Uwaga*—w przekładzie Rpsu błąd drukarski wydrukowano *Leszowskiego* zamiast Lisowskiego, poprawić też *tupoński* na *tupański*).

O. S. $\frac{28 \text{ dawny.}}{33 \text{ nowy.}}$ 63 r. kart 5

100. **Mancewicz Jan.**

Jan Aloizy — l. 23, brat jego Michał (№ 101), l. 24 (Sprawozdanie miesięczne Mohylewskiej Komisji śledczej). Czerwiec (st. st.) 1863 p. VI, ur. dn. 21 lipca st. st. 1841 r. ze szlachty (dworjan) gub. Mohylew. kat. Po ukończeniu szkoły kadetów w Połocku został mianowany chorążym i wstąpił do pułku artylerji w r. 1861. (Akta Komisji śledczej w sprawie chorążych Mancewiczów i podporucznika Korsaka № 83 r., nowy 29, r. 63, kart. 214).

101. **Mancewicz Michał.**

Ur. 19 czerwca st. st. 1840 r.

(vide № 100 brat jego Jan).

Po ukończeniu szkoły kadetów w Połocku został mianowany chorążym w r. 1859 i wstąpił do pułku artylerji.

Akta p. w. № 100 Mancewicz Jan.

102. **Marczewski.**

L. 24, mieszczanin rawski, uczeń felcz. w szpitalu w m. Rawie.

O. S. $\frac{260}{255}$ 63 p. 392 kart 46.

Vide Bieńkowski i Czapliński.

90. **Leśniewski.**

2 ch-rem Pawłow (syn Pawła) i wszystko w II-giej rbce po „dworjanin".

91. **Letowt.**

W II rbce „dworjanin" etc. dopisane *ołówkiem* 2 ch-rem.

92. **Lugajło,** pseud. Czarnoskalski.

A. P. 243/64 r. p. 283 kart 6.

Akta niekompletne.

Na karcie 4 z pisma kowieńskiej komisji śledczej z dn. 31 maja st. st. 1865 r. do T. Aud. Polowego, że sprawę (dieło) L. „preprowożdeno k sostojaszczemu pri gławnom naczalniku kraja, czinowniku osobych poruczenij Statskomu Sowietniku Derewickomu, pri otnoszenii ot 28 janwarja sego goda № 194 *dla sostawlenija istorii polskago wozstanija*".

Akta były dawane do przejrzenia urzędnikowi do specjalnych zleceń radcy stanu Derewickiemu dla ułożenia historji powstania polskiego.

Do rzędu współczesnych urzędowych „historyków" rosyjskich powstania polskiego należeli Ratcz, Gogel, Derewickij, Cyłow...

93. **Łobanowski.**

O. S. $\frac{\text{№ 578 dawny}}{\text{№ 17 nowy}}$ r. 63, kart 2.

Lat 23.

Kopja konfirmacji wojennego naczelnika m. Wiłkomierza z powiatem, pułkownika Mollera, 6 września (sic! w rpcie 3-go września) za № 2 nie daje więcej szczegółów o L., niż się znajduje w rpsie. Zasługuje w niej tylko na uwagę następujący ustęp: „Komisija woennago suda na osnowanii 174 i 175 st. 1 kn. woenno - ugołownago ustawa, 283 st. 1 kn. ułożenija o nakazanijach ug. i ispraw., także 2 kategorii. Wys. utwierżdennych prawił o wzyskanii u miatieżnikow i *9 punkta predpisanija generał - gubernatora ot 19 ijula za Nr 1128 prigoworiła:* liszit' Łobanowskago żizni. Sogłaszajaś s prigoworom polewogo wojennago suda, ja *predostawlennym mnie predpisanjem gen. gubernatora 19 ijula za Nr 1128 własti opredielaju... powiesit'.*

Połkownik Moller.

Znajdujemy jednak na raporcie z dnia 8/20 września wiłkomierskiego wojennego naczelnika (pułk. Mollera) do Dowódcy W. O. W. odnotowany rozkaz zapisany ołówkiem na marginesie: J. Exc. rozkazał wydać rozporządzenie... o przedkładaniu konfirmacji na zatwierdzenie.

95. **Mackiewicz ks.**

L. 37 w. Alt. № 198.

Ks. filjalnego kościoła w Suwejriszkach. Wil. Kom. Śledcza od 25/V — 16/VIII st. st. 63, kart 10, № „opisi" 264.

Tejże komisji śledczej (gen. Weselitskij) Nr. 289 z dnia 21/VIII (st. st.) kart 3.

97. **Makowiecki.**

2 ch-rem Genrichow (syn Henryka) i słowa w II rbce podchorąży

się przed sądem, twierdząc, iż zeznał w śledztwie pierwiastkowem inaczej pod przymusem, bo podczas badania go przez naczelnika rewiru policyjnego (naczelnika „stanu") *bito nahajkami.*

O. S. $\frac{20 \text{ dawny}}{27 \text{ nowy}}$ r. 63 kart 3.

84. **Kulesza.**

2 ch-rem wszystko.

Uwaga. W przekładzie poprawić datę: zamiast 16 sierpnia powinno być 16 *listopada*. W III rbce opuszczono po gub. Augustowskiej: „Generał-lejtnanta Ganeckiego" z dnia 3-go listopada 1863 za № 104.

Szlachcic (dworjanin) pow. Łomżyńskiego, lat 35, ukończył gimnazjum gubernjalne w Suwałkach. Osobistego majątku nie posiadał, ojciec K. był (w grudniu 1863 r.) właścicielem majętności Szczedruchy i wsi Czachy około 40 włok polskich w gminie Kułaki pow. Łomżyńskiego i był wójtem gminnym.

O. S. $\frac{\text{dawny } 6}{\text{nowy } 15}$ kart 6.

85. **Kuprjenko.**

W indeksie № 137 Kuprjanko.

86. **Kwiatkowski.**

W rpsie Bronisław, poprawione na Bolesław.

W rbce II 2 ch-rem po „dworjanin".

87. **Lacer.**

W rpsie ros. Лацеръ.

88. **Laskowicz.**

2 ch-rem dopisane imię ojca Ѳеликсовъ (przez е a nie ф) i II rbce po „dworjanin".

L. 23, ojciec jego Feliks, syn Józefa L., był właścicielem majątków Kirjanowce i Piatkowszczyzna.

L. na sądzie wojennym w dniu 6/18 maja złożył oświadczenie, że swoje pierwsze zeznanie śledztwa pierwiastkowego potwierdza, ale że drugie (kompromitujące politycznie wobec władz rosyjskich Bronisława Narbutta, sędziego polubownego do spraw włościańskich („mirowoj pośrednik") Kolesińskiego, Wilhelma Grabowskiego i obyw. ziemskiego Hodyczewskiego— *przyp. red.)* cofa, ponieważ było „wymuszone gwałtem przez (w oryginale: „nasilnago prikaza i prinużdienja"), pułkownika Kazanali (Casanli?), który mówił, że jemu o tem przysięgali i, że „ja muszę koniecznie napisać tak, jak on mnie zaczął dyktować" (Karta 16 r.).

Albert L. nie odegrywał wybitnej roli w powstaniu; był przeciętną jednostką; został stracony, bo potrzebne były ofiary polityczne dla wzbudzenia strachu: „w primier i strach drugim".

W raporcie z dnia 24-go maja st. st. komendanta wileńskiego do dowódcy wojsk W. O. W. *miejsce stracenia* Alberta Laskowicza i ks. Ziemackiego zostało określone w ten sposób: „na bazarnoj płoszczadi wozlie kostioła św. Jakowa" (na rynku przy kościele św. Jakuba).

O. S. $\frac{276}{271}$ r. 1863, kart 42.

89. **Lejbman.**

2 ch-rem dopisane „Martchow" — syn Martcha.

W IV rbce Rpsu: „rozstrzelany w Dusiatach", zaś wg O. S. 541 dawny i 250 nowy, r. 64 (patrz wyżej pod № 38 Downarowicz Annexy): był rozstrzelany w *Skopiszkach* dn. 7-go grudnia st. st., co należy sprostować.

№ 77. **Kozakowski.**

W Rpsie po nazwisku 1 ch-rem: „Imja i zwanje neizwiestno" zakreślone ciemniejszym atramentem i wszystka w tej rubryce personalja wypełniona 2 ch-rem.

W rbce III data konfirmacji 2 ch-rem.

Wg Alfabetu № 193 lat 25.

№ 78. **Kozelski.**

„Wojcechow" syn Wojciecha — 2 ch-rem.

№ 79. **Krajewski.**

2 ch-rem wszystko.

№ 80. **Krasiński.**

2 ch-rem: Jan zmienione na *Iwan*, „*dezertir*" na „*rjadowoj*" i dopisane miejsce pochodzenia.

Lat 53, kat., żonaty, pochodzenia włościańskiego albo z drobnej szlachty (wiadomości dokładnej brak), w wojsku od r. 1855, dezerter po raz drugi, pierwszy raz dezertował dnia 17—29 czerwca 1862 r., za co był ukarany rózgami (100 uderzeń). Zdezertował po raz 2-gi pod Grodnem, gdy był z oddziałem wysyłany do Odesy. Ukrywał się we wsi Łękowo, gdzie mieszkała jego żona; pracował na wsi przy sianokosie. Do werbunku i przebywania w powstaniu nie przyznał się.

O. S. № 111 nowy, r. 63, kart 13.

№ 81. **Krejczman.**

Miejsce pochodzenia i data konfirmacji zakreślone.

82. **Krepajtys** vel **Krepajtis.**

2 ch-rem wszystko.

Lat 26, Murawjew wyrok audytorjatu co do *rozstrzelania* Kr. zmienił na *powieszenie* i dodał, aby wyrok był wykonany w pow. Poniewieskim „po naznaczenju" gubernatora (w miejscowości wyznaczonej przez gubernatora). Miejscowość ta wg zwyczaju była prawdopodobnie w pobliżu miejsca „popełnionych przestępstw" lub „przestępstwa", może w pobliżu wsi Liczuny, gdzie powieszoną została Pietrunasowna vel Pietrenasowna (mylnie w przekładzie Rpsu Pietrunasewą nazwana). Dziewczyna ta uważała się za pokrzywdzoną przez swoich chlebodawców Majnonisów, włościan ze wsi Liczury, parafji Kryniczyńskiej (mylnie w tekście Kryniczańskiej) i odgrażała się że zadenuncjuje przed władzą rosyjską Majnonisów i innych za popieranie powstania. Włościanie uważali, że lepiej pozbawić życia, jak się wyrażali jednego człowieka, niż, żeby cała wieś miała ucierpieć z powodu denuncjacji.

A. P. 807/64 kart 243.

83. **Kuczewski Aleksander.**

Szlachcic (dworjanin) pow. Telszewskiego, lat 26. Był w oddziale Pisarskiego w kwietniu st. st., a przedtem zwerbował do tego oddziału 30—40 ludzi, potem był w innym oddziale, skąd został wzięty do niewoli przez żołnierzy rosyjskich dnia 1/13 maja.

Do udziału w powieszeniu Łopuksa we wsi Uszkolnie (*Uszkolnie*, a nie *Umkolnie* — przyp. red.) nie przyznał

71. **Kosiński.**

2 ch-rem wszystko.

p. № 66 Klama.

72. **Konopka.**

2 ch-rem wszystko („szljachticz" zn. z drobnej szlachty).

Uwaga. W druku mylnie Konopko zamiast Konopka i w III rbce *Montejfeless* zamiast *Manteuffel.*

73. **Korewo.**

2 ch-rem w nawiasie (on też — albo tenże — Gulewicz Iwanowski i Skirmunt). Patrz akta o por. Kuczewskim Edm. adjutancie Korewy.

O. S. 63 № $\frac{60 \text{ dawny}}{42 \text{ nowy.}}$ kart 9.

74. **Korgalskow.**

2 ch-rem wszystko.

K. nie był powstańcem, jak można się domyślać.

75. **Korsak.**

2ch-rem dodano „iskljuczonnyj so służby" (wydalony ze służby).

W aktach rosyjskich „Władimir" — Włodzimierz, nie Władysław. Urodzony 22 kwietnia, st. st. 1838 r., katolik, ze szlachty (dworjan) gub. Mohylewskiej. Kształcił się w Konstantynowskim korpusie kadetów. W r. 1858 wyszedł ze szkoły do armji czynnej w randze chorążego. W roku 1861 został mianowany podporucznikiem.

Akta komisji śledczej r. 63 dn. 16 maja st. st. 63, dawny № 83, nowy 22 — (na karcie 60 stan służby: Posłużnyj spisok Korsaka).

O miejscu mogiły Korsaka (który był stracony równocześnie z Ancypą i braćmi Mancewiczami) jest

wiadome ze źródeł urzędowych, że się znajdowało po lewej stronie drogi „prolegajuszczej iz Mogilewa w d. Meżegorje (prowadzącej z Mohylowa do wsi Międzygórze)". Wskazanie tego miejsca zostało podane z powodu sporządzenia aktu stwierdzającego, że jakiś niewykryty sprawca, przypuszczalnie w nocy z 4 na 5 września st. st. rozkopał mogiłę Korsaka, w celu niewykrytym: rabunku pierścienia albo pierścionków z palców, czy może w celu zabrania całego ciała i przewiezienia w inne miejsce. Ten ktoś przypuszczalnie został spłoszony, pozostawił ciało przez pół wyjęte z ziemi, z czego następnie, jak przypuszcza raport policyjny, skorzystały psy i uszkodziły ciało, odgryzając z prawej ręki dwa stawy piątego palca, a z lewej całą dłoń i część miękkich części ręki w stronę ramienia; dwie kostki stawów znaleziono na piersiach trupa. W pobliżu rozrytej mogiły znaleziono ślady stwierdzające przypuszczenie, że ciało mogło zostać uszkodzone przez psy, po częściowem wydobyciu trupa przez ludzi, mających na celu—jak przypuszcza raport policyjny—*rabunek.*

Zasługuje na uwagę, że w pobliżu tego miejsca znajdywał się *posterunek kozaków.*

76. **Kozakiewicz.**

W Rpsie *Kazakiewicz* wg. fonetyki rosyjskiej. „Szljachticz" — z drobnej szlachty.

W II-iej rbce 2 ch-rem: „Nowoaleksandrowskago uiezda Kowenskoj gub." (Jezioroskiego powiatu gub. Kowieńskiej).

W III rbce 2 ch-rem: „Polkownika Belizo".

Vide Downarowicz — uwaga do № 38.

70. Kołyszko.

2 ch-rem „Wikentjew" i po „ dworjanin": Wilenskoj gub. Lidsk. uiezda.

L. 25. Kształcił się w uniwers. Moskiewskim. Przed ukończeniem kursu w r. 1861 wyjechał zagranicę do Paryża, a potem się uczył w ciągu 3-ch miesięcy w szkole wojskowej, która najpierw była w Genui a następnie w Cuneo. W marcu 1863 r. powrócił do Kowna. Do powstania, które już się rozpoczęło, wstąpił dobrowolnie. Przyłączył się pod Czajniszkami do oddziału Żdzarskiego, który sam czując się nieodpowiednim do kierownictwa oddał za zgodą swoich podwładnych dowództwo nad oddziałem, liczącym z początku około 60 osób K-ce. K. 8 razy był w potyczkach przeciwko wojskom rosyjskim. Oddział K. był rozproszony, a potem się zorganizował znowu i po połączeniu się z oddziałem Mackiewicza i Sierakowskiego i innych dorósł do 1300 ludzi. K. w działaniach swoich był podległym najpierw Jabłonowskiemu a następnie Sierakowskiemu. Został wzięty do niewoli przez oddział gen. Ganeckiego.

Raport wojennego sądowego oddziału z dnia 24 maja (st. st.), komunikując o wyroku sądu, zapadłego nad K. w dniu t. m. przy wileńskim ordonanshauzie pod przewodnictwem pułk. Gleininga, cytuje słowa K., który na pytanie sądu: co miał powiedzieć na swoje usprawiedliwienie?—rzekł: „we wszystkich swoich postępkach i czynach miałem zawsze na celu dobro mojej Ojczyzny i szedłem drogą, która wszystkim i mnie wydawała się dostępną, aby dojść do tego (dostupnoju dlja dostiżenija togo). Kochając własną Ojczyznę, ja szanowałem przytem i inne *narodowości* i dlatego przeciwko całości i korzyści państwa Rosyjskiego (jako narodowego, t. j. pozbawionego zaborów ziem obcych—*przyp. redakcji*) ja nigdy nie działałem. I na tem kończę" (tiem konczaju).

Sąd w protokule swoim stwierdza, że K. występował przed urzędem dość śmiało (w prisutstwii kazałsja dowolno śmiełym), sam żądał odczytania zeznań i że złożył oświadczenie, że on nikogo z mieszkańców nie kazał ani wieszać ani karać śmiercią.

Z zeznań w innych sprawach (wg uwagi powyższego raportu) K-ce się zarzuca zrabowanie urzędów gminnych, zagrabienie sum publicznych (*przyp. red.*: były to przyjęcia na rzecz rządu, Rządu Narodowego i powstania sum publicznych i państwowych) i powieszenie kilku osób (zeznań w tych sprawach nie znaleźliśmy w aktach—*przyp. red.)*. Wyrok sądu z dnia 23-go maja st. st., zreferowany dn. 24 maja, skazał K. na rozstrzelanie. Murawjew wyrok konfirmował tegoż dnia w słowach następujących: Zgadzam się, ale zamiast rozstrzelania powiesić na jednym z placów w mieście Wilnie (data i podpis).

O. S. 27/27 r. 63, kart 21.

(Autograf Murawjewa konfirmujący wyrok śmierci nad Kołyszką p. str. 54.

Jak szedł na śmierć Kołyszko—patrz Wstęp § 10.
Gdzie spoczywają zwłoki K.—patrz Wstęp § 11.

nawet przez rosyjskie sfery urzędowe do polskiej gwary ludowej.

Sąd wojenny i generał Nazimow oraz jego szef sztabu uważali, iż Mużyckaja Prauda *wydrukowana po polsku*: „po polski prostym krestjanskim rozgowornym słogom (karta 40)".

A. P. № 152, r. 63, p. 460.

Oczywiście, że język „Mużyckoj Praudy" i podobnych pism ludowych nie znał rusycyzmów obecnej prasy białoruskiej, znajdującej się pod silnym wpływem rosyjskim.

66. **Klama.**

2 ch-rem wszystko.

W IV rbce błąd drukarski 1764 zamiast 1864.

L. 30, kat., żonaty, dwie małoletnie córki; we wsi Zabiele, miał dom własny, parę koni i 11 sztuk bydła rogatego i był sołtysem.

Powieszenie Piwowarskiego odbyło się z rozkazu Rządu Narodowego w dniu 20 na 21 listopada 63 r. przy współudziale sołtysa Kl. Do akcji tej należeli pozatem Aleksander Koniński (№ 71), Żyd Izrael Lobnowicz Chończak (№ 25), Franciszek Stoduba (№ 148), Tomasz Kojka (№ 68) i Stanisłaaw Bonach (№ 13) — wszyscy 5-ciu zostali powieszeni w dniu 19(31) grudnia w Łomży. Klama ukrywał się w Prusach, został jednak przez rząd pruski wydany władzom rosyjskim w dniu 15(27) lutego 1864 r.

O. S. № dawny 2, nowy 251, r. 1864, kart 5.

67. **Kobyliński.**

„Dworjanin" zakreślone i napis. 2 ch-rem: „szljachticz" etc. (gub. i pow.), w III rbce 2 ch-rem data i № konfirmacji, którą przerobiono na liczbę mnogą („po konfirmacij*am*").

68. **Kojka.**

2 ch-rem wszystko.

vide № 66.

69. **Kołłb.**

W II rbce „otstawnoj podporuczik" skreślone i wszystko, co w tej rbce następuje, po imeniu przekręconem na: „Przemysł" dopisane 2 ch-rem, w 3-ej rbce poprawiono na „eksplandzie" (eksplanadzie?).

Dwuch imion Przemysław Melchjor, l. 21, kat., osobistego majątku nie posiada, ojciec—właściciel folwarku Mieżyce w pow. Lepelskim, gub. Witebskiej „pośrednik mirowy", dwaj bracia Przemysława, Wacław i Zygmunt, byli również w powstaniu tylko w innych oddziałach. Kształcił się w gimnazjum w Mińsku i w Petersburgu, mieszkał w Pet. w pensjonacie kap. Iwanowa, kasjera i adjutanta inżynieryjnej szkoły Nikołajewskiej, potem wstąpił do tej szkoły i po 4 latach ukończył ją w roku 1861, skąd wyszedł ze stopniem inżyniera wojennego w randze chorążego. Stamtąd wstąpił do akademji inżynieryjnej i tam pozostawało mu do ukończenia 2-go kursu 2 miesiące.

Na śledztwie komisji śled. w Dyneburgu tłumaczył się, że sostał gwałtem wzięty do powstania. A. P. 13 r. 64 kart 418.

tersburski na nauki kameralne i ukończył w r. 1860 ze stopniem kandydata.

Sąd polowy wojenny przy wileńskim ordonanshauzie w dniu 2(14) marca 1864 r., pod przewodnictwem pułk. Gleininga, skazał K. na śmierć przez rozstrzelanie. Pod tym wyrokiem znajduje się w języku rosyjskim adnotacja na skutek zapewne raportu złożonego Murawjewowi i jego inspiracji: zgoda, ale *kaznit'* (pozbawić życia) przez powieszenie (K. 40). Wyrok w ten sposób został *„poprawiony"*. Poczem sąd T.A.P. pod przewodnictwem gen. lejtn. Fomina wydał nowy wyrok, podpisany w dniu 4(16) marca, skazujący K. na powieszenie. W dniu 5 marca st. st. za № 858 (k. 44) Murawjew konfirmował wyrok, który w dniu 10(22) o godz. 10½ rano został wykonany na Rynku Łukiskim (na „Targowoj Płoszczadi" — według raportu z tejże daty zarządu komendanta wileńskiego).

Komisja śledcza o charakterze zeznań K.

Spostrzeżono w ciągu prowadzenia śledztwa, że charakter zeznań K. nie jest pozbawiony szczerości co do osobistego udziału jego w sprawie, jest jednak bardzo wymijający i wstrzemięźliwy (ukłonczіw i sderżan) we wszystkiem, co się tyczy wskazania osób, z któremi K. według rodzaju swojej działalności niewątpliwie miał stosunki. Komisja niejednokrotnie wzywała go do zeznania prawdy. Na to zwrócenie się K. odezwał się stanowczo, że nazwać swoich współtowarzyszy (so-

uczastnikow) nie może, uważając taki postępek za szpiegowski i niezgodny z jego przekonaniem (k. 16).

Poglądy K. na sprawy narodowe.

K. w zeznaniach swoich, pisanych własnoręcznie dnia 23 lutego st. st. (kk. 4—7, na karcie 7-ej), oświadczył (po stwierdzeniu, że Rosja i rosyjska opinja publiczna dąży do całkowitego zlania „Litwy" z Rosją: „kto sądzi, że Rosja łatwe będzie w tem miała zadanie, sądzi powierzchownie, ten siebie oszukuje. *Sieć*, obejmująca *nas we wszystkich klasach* i jednocząca *z Polską*, ma tyle podstaw w tradycjach i nawet przesądach, że rozwikłanie jej i stworzenie czegoś nowego stanowi na wieki obliczoną systematyczną i świadomą pracę.

Agitatorzy, zbierani ze wszystkich krańców Rosji, *nic u nas nie zrobią* w sprawie zjednoczenia (z Rosją), oszukują tylko siebie i rząd, *a celu nie dopną*, doprowadzą tylko kraj do nowych ofiar, do nowych nieszczęść narodowych. Dopóki rząd nie zdobędzie sympatji *w prawdziwie wykształconej klasie miejscowej ludności*, dopóty słowo Rosji nie znajdzie echa w sercach Litwinów... („Litwinów" oczywiście w dawnem terytorjalnem znaczeniu, według dawnej terminologji z przed tworzenia się i powstania odrębnej „Litwy" żmudzkiej i Litwinów *etnograficznych*. *Przyp. Red.*)".

A. P. 280, r. 64, p. 285 kart.

Język Mużyckoj Praudy. Język Mużyckoj Praudy w obecnej terminologji jest „językiem białoruskim", zaś za czasów Kalinowskiego był zaliczany powszechnie,

Sipowicza kaznit' smertju *powieszenjem*. Mieszczanina Bolesława Łomanowskago po liszenii wsiech praw sostojanija sosłat' w katorżnuju rabotu w rudnikach bez sroka".

Jabł. szl. lat 20. Akt oskarżenia nie zarzuca mu popełnienia zabójstwa, a tylko należenie do tajnej policji.

59. **Jasiński.**

2 ch-rem data konfirmacji w rbrce III-ej.

60. **Jaskold.**

W IV rbce 2 ch-rem poprawiona data wyroku.

Szlachcic (dworjanin).

O. S. Szt. № dawny 17, nowy 24, r. 63 „O kaznennych dworjanach Stanisławie Jaskoldie, Karolie Pietrowskij (Piotrowski) i Juzefie Chonestie". Kart 4.

Uwaga. Wiadomości biograficznych o skazanych tu niema. O przyczynach skazania niewiele więcej niż w rbce IV-ej.

61. **Ewtropow** (wymaw. Jewtropow).

2 ch-rem wszystko.

62. **Jocz.**

W Rpsie „otstawnoj praporszczik" zakreślono i 2 ch-rem — „dworjanin lidskago uiezda".

O. S. Sztabu № dawny 15 i 583, nowy 22, r. 63. „O razstrielennych dworjanach Władisławie Zelmicie, Karlie Masalskom i Ljudwikie Joczie"—kart 4.

Pułkownik Klawer, według raportu gen. Skworcowa, wojennego gub. grodzieńskiego, z dn. 13 sierpnia st. st. 1863 r., № 2968, do gen.-gub. wileńskiego etc. nie wziął na siebie („otkłonił ot sebja") konfirmacji wyroku sądu wojennego o rozstrzelaniu (trzech wyżej wymienionych.)

Na zapytanie o majątku skazanych—gen. Skworcow dn. 19 XII st. st. 63 r. komunikuje, że Karol Masalski nie ma żadnego majątku; od ojca jego rząd odebrał, karząc za syna dzierżawę fermy Wołczki, o Zelmicu i Joczu—czy mają jaki majątek—o tem niema żadnej wiadomości ani w aktach pow. Słonimskiego ani też w kancelarji wojennego gubernatora grodzieńskiego.

63. **Juchajtis.**

W II rbce miejscowość, w III-ej data konfirmacji 2 ch-rem.

64. **Kalinowski.**

2 ch-rem Konstantin Semenow (Konstanty syn Szymona) w III rbce posliedowawszej na zakljuczenje Auditoriata (i data).

K. na zeznaniach swoich podpisywał się obok nazwiska swojem pierwszem imieniem (Wincenty). W dniu 30 stycznia st. st. 64 r. zeznaje, że ma lat 26, majątku nieruchomego nie posiada, szlachcic pow. Grodzieńskiego. Miał ojca Szymona i macochę zamieszkałą blisko Świsłoczy w folwarku Jakuszówka i przy ojcu czworo małoletnich dzieci z pierwszego małżeństwa. Początkowo nauki pobierał w szkole świsłockiej, następnie po uprzedniem przygotowaniu się wyjechał w r. 1855 na uniwersytet do Moskwy, gdzie przebył około półtora roku, a potem na skutek przeniesienia się z Moskwy do Petersburga starszego brata — Wiktora (zmarłego w r. 1862), wstąpił na uniwersytet pe-

w oddziałach Włodka i Wróblewskiego i należał do żandarmów wieszających (p. 53 Hryńczuk).

Patrz *„Uwaga"* wyżej (do № 55).

57. **Iszora ks.**

2 Rbrka 2 ch-rem „Stanisławow" „wikarij"... do końca 2-ej rubryki.

Z rozkazu dowódcy wojsk i generał-gubernatora (ot komandujuszczago wojskami i generał-gubernatora) do Naczelnika 2 dywizji piechoty gwardji (2 gward. piechotn. diwizii) w dniu 3(16) maja 1863 r., t. j. w którym jest datowana w Kurjerze Wileńskim urzędowa wiadomość z Petersburga o nominacji Murawjewa i dymisji Nazimowa, zostali oddani sądowi wojennemu przy sztabie 2-ej dywizji piechoty gwardji: księża Iszora, Falkowski i Ziemacki, pisarz Gajewski, strażnik Jacewicz i organista Kolesiński za czytanie oburzającego (wozmutitelnago) manifestu i namawianie włościan do powstania. Sąd nakazano odbyć w ciągu 24 godzin. Sąd nad ks. Iszorą i Kolesińskim odbył się pod przewodnictwem pułk. Własowa, przeprowadził sprawę w ciągu jednego dnia, 6(18) maja wyniósł wyrok skazujący obu podsądnych na rozstrzelanie, dodał jednak wniosek o złagodzeniu kary w stosunku do mniej winnego, bo zależnego od księdza, organisty. Zeznania organisty obciążały księdza.

Konfirmacja wyroku datowanego dn. 10 maja st. st. została podpisana przez Murawjewa w dniu 16(28) maja (t. j. na dwa dni po przyjeździe M. do Wilna —

przybył dn. 14(26) maja o godz. 3-ej po poł.) w słowach następujących: „Zgadzam się z wyrokiem sądu wojennego. Ks. Iszorę rozstrzelać w *Wilnie*, a organistę Kolesińskiego po pozbawieniu wszystkich praw stanu zesłać do robót ciężkich w kopalniach na 12 lat. Generał piechoty („ot infanterii") Murawjew 16 Maja 1863 r. Wilno. Asesora („stanowoj pristaw") *Zasztowta* usunąć ze służby (otstranit' od dołżnosti), aresztować (wzjat' pod strażu) i sądzić sądem wojennym".

Komisja pod przewodnictwem gen. lejtn. Weselitskiego, która pierwiastkowo rozpatrywała sprawę ks. Iszory i Kolesińskiego, w swoim raporcie z dn. 15(27) marca 1863 r. wypowiedziała wątpliwość co do błagonadeżnosti (lojalności względem rządu rosyjskiego) asesora (stanow. pristawa) Zasztowta.

Patrz 42 Falkowski. O. S. Sztabu № 35/r. 63 kart 127 i na str. 55 reprodukcję *Manifestu*.

58. **Jabłoński.**

2 ch-rem w III rbrce data konfirmacji i w IV: „w g. Wilno".

W Rpsie imię „Władisław" zamiast *Józef*.

O. S. Szt. № dawny, $\frac{228}{224}$ nowy 8 r. 1863. O szl. (dworjanach) Józefie i Aleksandrze Rewkowskich, Józefie Jabłońskim, obywatelu (grażdaninie) Karolu Sipowiczu i mieszczaninie Bolesławie Łomanowskim kart 27. Rezolucja Murawjewa własnoręcznie datowana dn. 4 sierpnia (st. st.) 1863: Dworjan Josifa i Aleksandra Rewkowskich, Josifa Jabłonskago i grażdanina Karła

52. **Hołumbias** (czy **Gołumbias?**).

Uwaga. Rbrka IV z pod № 53 *Hryńczuka* przenieść wprost № 52 *Hołumbiasa* i odwrotnie. Została omyłka drukarska przeoczona przy rewizji.

53. **Hryńczuk.**

L. 19, prawosł., ze służby folwarcznej, prawdopodobnie niepiśmienny. Przyłączył się do powstania razem z ekonomem Bogusławem Ilkowskim i innymi podczas pobytu w majątku jego pana, Swadbiczach, do oddziału Włodka. Był w oddziale najpierw pod dowództwem Włodka, a potem Wróblewskiego. Został oddany pod sąd z 6-ciu kolegami oskarżonymi o należenie do żandarmów wieszających (w ich liczbie Antoni Ilkowski (p. № 56) i August Salomon (czy Sołomon?) (p. № 143). Oddziałem wieszających dowodzili Mieliszczuk i Genjusz.

Sąd uznał H. współwinnym w powieszeniu Żyda w Szereszewie, skazał go na rozstrzelanie, ale „ze względu na młodość oskarżonego, nierozwinięcie, zupełną skruchę i wykrycie współwinnych — prosić o złagodzenie".

T. Aud. Polowy po rozpatrzeniu tego wyroku wydał w dniu 14/26 listopada nowy wyrok, na mocy którego H. otrzymał narówni z Ilkowskim Antonim i Salomonem karę śmierci przez powieszenie. Wyrok ten w dniu 16/28 t. m. został konfirmowany przez Murawjewa lakonicznym wyrazem: „sogłasen" (zgadzam się).

O. S. Szt. 261/r. 63 kart 72.

Uwaga. Patrz uwagę pod № 52 Hołumbias.

54. **Hryniewicz.**

Rbrka 4 Rohaczew zamiast Rogaczew.

55. **Iczkowski.**

2 ch-rem wszystko.

L. 20, nie posiada żadnego majątku, poch. z drobnej szlachty („szljachticz"). „Udział w powieszeniu kilku osób" sprowadza się do oskarżenia nie dowiedzionego, że wieszał Mordkę Rochwalewicza i jego syna Eljasza; do winy się nie przyznał, nie wypierał się swego udziału w powstaniu (w oddziałach Zameczka i Dworakowskiego) i wzięcia do niewoli 5 żołnierzy rosyjskich.

Skazany został na rozstrzelanie. Gen. Ganeckij dowódca wojsk ziemi Grodzieńskiej i pow. Łomżyńskiego wyrok konfirmował z zamianą rozstrzelania na powieszenie.

Uwaga. Rbrka III-cia 56 N-ru (Ilkowski) należy do 55 (Iczkowski) i odwrotnie, z powodu omyłki drukarskiej.

56. **Ilkowski.**

2 ch-rem „Ignatjew (s. Ignacego) „Prużanskago uiezda".

W rpsie „dworjanin" nie „szlachticz", chociaż pochodził ze szlachty zaściankowej, z okolicy Czerwiczna pow. Prużańskiego.

L. 20, piśmienny, oficjalista maj. Jastrzęb. Był

46. **Gonglewski** vel **Gąglewski.**

2 chr-em miejscowość, z której pochodzi.

47. **Gordacki** vel **Gardecki.**

W Rpsie *a* przerobione bardzo grubem piórem na *e*. Nazwisko mogło się kończyć na *ecki*.

W alfabecie № 187 (konfirmacje) jest odnotowane: „dworjanin" (kakoj gubernii neizwiestno) — szlachcic, jakiej gub. nie wiadomo.

49. **Gruszewski** właściwie **Horuszewski.**

W Rpsie po rosyjskiej literze G albo H (w alfabecie rosyjskim litera G służy dla dźwięków *G* i *H*) jest wstawione **o.**

Wobec odnalezienia O. S. Sztabu r. 1863 № 24 i 587 dawny, zaś 31 nowy kart 5: „O kaznennych politiczeskich prestupnikach Feliksie Piotrowskom i Feliksie G H)oruszewskom" — należy *Gruszewski* poprawić na Horuszewski.

W aktach tylko wyrok i konfirmacja. Sąd wojenno-polowy („polewoj ugołownyj sud) skazał na *rozstrzelanie*, naczelnik m. i powiatu Kobryńskiego, pułkownik Pohl, konfirmował z zamianą na *powieszenie i o wykonanym wyroku* („dnia dzisiejszego (5 paźdz. st. st.) w m. Kobryniu wprost (protiw) końca ulicy Ogrodnickiej o godz. 10 zrana w mojej obecności") wysłał równocześnie zawiadomienie do dowódcy wojsk okręgu wileńskiego i do dowódcy wojsk gub. Grodzieńskiej.

Uwaga. Sprostować błędy drukarskie: w rbce 1-ej zamiast 49 T. 12 powinno być 49 T. 1; w rbrce 4-ej zamiast w Kobrynku — w Kobryniu, t. j. zamiast *k—i*.

50. **Grygoraszczenko.**

W rbrce 3-iej 2 chr-em: na zakljuczenje Auditoriata ot 27 marta 1864.

W 4-ej w dacie poprawiono 1863 na 1864.

L. 34, rodem z Podola z pod Bałty, prawosł., piśmienny, w wojsku od 1848 r., był w ciągu 6 ostatnich miesięcy żołnierzem prowiantowym. W oddziale powstańczym przebył więcej niż 5 miesięcy. Z pieniędzy i majątku rządowego miał 45 rb. 59 kop., przeznaczone na żywność dla żołnierzy, i ze sobą broń swoją i na sobie ubranie żołnierskie.

Tłumaczył się, że został ujęty przez powstańców, gdy się oddzielił przypadkowo od własnego oddziału i że nie mógł uciec od powstańców, ponieważ był jakoby strzeżony.

A. P. 361/r. 64 kart 41.

51. **Gzowski**

W 2 rbce 2 ch-rem Ustinow (syn Justyna).

L. 40, kat., piśm., niższy funkc. kolei warsz.-petersb., był t. zw. „starostą artelnym". Znajdował się w odziale Lenkiewicza, miał polecone wykonanie wyroku śmierci przy pomocy 19 oddzielonych od partji ludzi. „Torturowanie" Komorowskiego polegało na powieszeniu bez zadawania uprzednio jakichkolwiek mąk, a następnie, po zerwaniu się ze stryczka powieszonego, na darowaniu mu życia.

A. P. 434 kart 60.

16, ukończone 30 maja st. st.; jest tylko 6 kart. Drugiego — dodatkowego zeznania ks. F. brakuje.

Ks. F. lat 53 ze szlachty pow. Bielskiego, ks. F. w zeznaniach tłumaczył się, działał pod przymusem: obawiał się kary ze strony powstańców.

41. **Filipowicz.**

Syn Franciszka „Francew" 2 chr-em.

Uwaga. W polskim przekładzie błąd: *zamiast* Kryżanowskiego wydrukowano Krzyżanowskiego.

L. 24 kat., analf., włośc. gm. Lelańskiej pow. Trockiego.

A. P. 534/64, kart 55.

42. **Galinajtis.**

Józef, tenże Jan syn Jana („onże Jan Janow").

3 ostatnie wyrazy dopisane 2-m chr-em, którym dopisane w 2-iej rubrce z włościan etc., w 3-iej data i Nr.; w 4-ej miejscowość i data.

43. **Gardzulewicz.**

2 ch-rem wstawiono do nazwiska *d* pomiędzy *r* i *z*; *Martin* poprawiono na *Matwiej*, w dacie stracenia poprawiono 25 czy 23 na 24.

44. **Gargas ks.**

W 1 rbrce 2 chr-em parafja i miejscowość; w 4-ej rbrce przeprawiona data z *20 sentjabrja* na *7 oktjabrja*, t j. zamiast 20 września 7 października st. st.

Uwaga. W polskim przekładzie w druku rok 1862 poprawić na 1863 i Miedowiany na Lidowiany. Lat 38. W maju 63 r. został kapelanem w oddziale Szymkiewicza (pseud. Matusewicz). „Prystaw" Ciechanowski i Berentowie działali na szkodę powstaniu.

Torturowanie polegało na wymierzeniu kary cielesnej nahajami.

Akta sprawy ks. Gargasa zaginęły i śledztwo było wznowione, o czem w O. S. Sztabu № 7 dawny i 16 nowy r. 1863 kart 9—jest na karcie 8 adnotacja tej treści: „Taki rezultat wznowionej sprawy o Gargasie, ponieważ pierwsze (perwonaczalnoe) w lipcu (st. st.) przeprowadzone zginęły w komunikacji pocztowej pomiędzy Szawlami i Telszami, zaś według pierwszego przewodu (dieloproizwodstwu) przyznanie się Gargasa było jeszcze pełniejsze i nadto była w aktach wiadomość, zaświadczona przez miejscowego Biskupa (Żmudzkiego—Wołonczewskiego *Przyp. red.*), że ksiądz ten jest bardzo złego prowadzenia (krajne durnago powedenija).

Uwaga. W „Dzienniku Wileńskim" r. 1906 Nr. 1 art. p. M. Brensztejna p. t. Ofiary r. 863 (o ks. Gargasie i Norejce). W tymże „Dzienniku" w Nr. 96 jest zakomunikowana przez d-ra Węsławskiego tradycja, że dla uspokojenia Murawjewa, żądającego spełnienia w Telszach przynajmniej 2 wyroków śmierci, więźniowie polityczni w Telszach w porozumieniu z względnie ludzkim pułkownikiem Fiszerem, naczelnikiem p-tu Telszewskiego, zgodzili się aby 2 z nich nieposiadających rodziny dobrowolnie przynieśli siebie na ofiarę. Pierwszym się zgłosił ks Norejko, staruszek 70 letni, a następnie ks. Juszkiewicz namówił ks. Gargasa do zrobienia z siebie ofiary. Wiadomość pochodzi ze źródła bardzo poważnego, zasługującego na wiarę, ale pomimo tego są pewne wątpliwości, czy wszystko tak było, jak się zachowało w tradycji i zostało opisane po kilkudziesięciu latach.

45. **Gnutow.**

2 chr-em wszystko.

Nie powstaniec.

ticzej) Kozakiewicza i Downarowicza, co chociaż i konfirmował ostatecznie Belizo, ale w mojej obecności, to do nowego jego wyjaśnienia (objasnenija) muszę ja dodać cokolwiek i od siebie; zatem, czy nie będzie lepiej, żeby od Pana (ot Was) poszło do Petersburga już za jednym razem w obu sprawach dlatego, że najgłówniejsza przyczyna „przykład" „*primier*" (w cudzysłowie—*przyp. red*: w konfirmacji wyroków śmierci nad wymienionymi wyżej jest to charakterystyczne w *primier*, które zostało też powtórzone w raporcie jeszcze z dnia 7 grudnia st. st. 63 r. gen. majora Kowalewskiego do dowódcy wojsk W. O. W. *„oni byli razstrielany w primier i strach"*.., — jest to termin).

Przecie nie mogę (sic!) ja się powoływać na wskazówki (predpisanija) Michaiła Nikołajewicza (Murawjewa), dane mi przed wysłaniem mojem (otprawlenjem menja) do przeklętego (sic!) powiatu Jezioroskiego (Nowoaleksandrowskij uiezd). Jeżeli Michał Nikołajewicz nas nie obroni (ne podderżit—nie podtrzyma), to i moja i Belizo służba — *pękną* (łopnut). *Proszę pomóc* (pomogite).

Z serdecznem oddaniem się i ze szczerem poważaniem mam zaszczyt być

Pańskim sługą pokornym
Aleksander Kowalewskij.

24 stycznia 1864 r.
Twierdza Dyneburg.

Murawjew „podderżał".

W piśmie *poufnem* z dn. 3(15) lutego za № 67, adresowanym do ministra wojny, Murawjew

...ma zaszczyt „zawiadomić W. Ekscelencję dla najpoddańszego raportu Jego Ces. Mości, że wyroki te (nad Duchnowskim w tym dokumencie przez *n*. Kozakiewicza i Downarowicza — tu pisownia nazwisk bez błędu. *Przyp. red.*) były wywołane koniecznością, aby położyć kres przestępcom (złodiejanijam), którzy wykonywali w powiecie Jezierskim koczownicze bandy rozbójników.

Zastosowanie do spraw podobnego rodzaju ustanowionego, na wypadek wynikłego w tym (zdiesznem) kraju buntu, podziału przestępców na kategorje nie może być wykonywane literalnie, a w szczególności w wypadkach nadzwyczajnych: tu przykład surowego środka kary (strogoj karatelnoj miery) bardziej niezbędny i skuteczny (diejstwitelen) dla wznowienia (wozstanowlenija) pogwałconego spokoju i władzy legalnej* tembardziej, że oni (skazani *przyp. red.*) są całkowicie (wspólnie) winni w czynnej pomocy buntownikom* (ustęp pomiędzy dwoma gwiazdkami wstawiony na marginesie bruljonu ręką Murawjewa) i ja uznaję (priznaju), że wyżej przedstawione rozporządzenie pułkownika Belizo w swoich skutkach przyniosło bardzo poważną korzyść, skierowawszy mieszkańców powiatu do porządku i położywszy koniec zamachom buntowniczym, które tak długo trwały w tym powiecie

Do tego dodaję, że pułkownik Belizo jest jednym z lepszych oficerów sztabowych, co do którego zarządu powiatem można mieć zupełne zaufanie (možno położit'sia sowerszenno)"

Cesarz, jak o tem doniósł minister wojny w piśmie № 5 z dnia 15(27) lutego 64 r. dowódcy wojsk W. O. W., rozkazać raczył: korespondencję, wynikłą z powodu pułk. Belizo, „ostawit' bez dalniejszich posliedstwij" (pozostawić bez dalszych skutków).

O. S. r. 64 № $\frac{541 \text{ dawny}}{250 \text{ nowy}}$.

40. Falkowski ks.

W Rpsie 2 chr-em imię księdza i nazwa parafji i powiatu: w 4-ej rbrce po *Lidzie* skreślono: „za wilenskoj zastawoju" (za rogatkami na drodze wileńskiej, do Wilna) i dopisana data stracenia.

Akta Kom. Śledczej o ks. Falkowskim rozpoczęte

Kto był odpowiedzialnym za te nieprawidłowe wyroki i konfirmacje?

„Wyrażenie Najwyższej woli w sprawie o mieszczaninie Duchłowskim" (loc. cit 20—22) zakomunikowane przez Departament Audytorjacki wyraźnie stwierdza, iż „tak sąd wojenny nad mieszczaninem Duchłowskim, jak i pułkownik Belizo (prawdopodobnie nazwisko tego zrusyfikowanego pułkownika było pochodzenia francuskiego i pisało się „Beliseau". *Przyp. Red.*), który konfirmował wyrok sądu, *zupełnie nieprawidłowo* skazali D. na karę śmierci, przytem ostatni (pułkownik B.), *na mocy powierzonego* (predostawlennago) *mu przez Waszą Wysoką Ekscelencję* (t. j. dowódcy wojsk W. O. W. czyli Murawjewa) *prawa*, przeprowadził wykonanie konfirmacji (priweł konfirmaciju swoju w ispołnenje).

Jednak, ponieważ nie zażądano wyjaśnień w tej sprawie (było to obowiązkiem najbliższych zwierzchników pułkownika Belizo, którym był Naczelnik Wojenny powiatów inflanckich gub. Witebskiej, Jezioroskiego gub. Kowieńskiej i Dzisieńskiego gub. Wileńskiej gen. Kowalewskij i nad nim — Murawjew, dowódca W. O. W. *Przyp. Red.*) ani od pułkownika Belizo ani od komisji sądu wojennego, (przez audytorjat polowy ta sprawa wcale nie przechodziła. *Przyp. Red.*), to J. Ces. Mość rozkazać raczył zakomunikować tę okoliczność (eto obstojatelstwo) dla odpowiedniego rozporządzenia (na zawisjaszczee rasporjażenie) Waszej W. Ekscelencji i przytem prosić Pana powierzać (upołnomaczywat') zgodnie z nadaną (predostawlennoj) W. Ekscelencji władzą konfirmowania spraw wojenno-sądowych *tylko takim oddzielnym naczelnikom wojennym, którzy (po służebnoj opytności), mając odpowiednie doświadczenie służbowe i zalety moralne (po nrawstwennym kaczestwam), mogą całkowicie zasługiwać na podobne zaufanie"*. (kursyw. orygin. *Przyp. red.*).

Następnie dn. 11(23) stycznia 1864 r. w sprawie Kozakiewicza i Downarowicza (loc. cit. Annexy) minister wojny (Departament audytorjacki) komunikuje dowódcy wojsk W. O. W., że Cesarz

„mając na uwadze, iż pozytywne (położitelnoe) rozstrzygnięcie kwestji co do prawidłowości postanowionych (postanowlennych) przez pułkownika Belizo konfirmacyj nie może inaczej nastąpić, jak po zażądaniu od niego objaśnienia i uwzględnienia (soobrażenija obstojatelstwami dieł) okoliczności spraw, Najwyżej rozkazać raczył: *...zwrócić szczególniejszą uwagę na postępowanie tego* (pułk. Belizo) *oficera sztabu* (sztab oficera)".

Zwróciliśmy już uwagę (patrz wyżej odsyłacz), że za czyny pułk. Belizo musieliby ponosić odpowiedzialność jego zwierzchnicy — gen. Kowalewskij i Murawjew.

Murawjew zażądał w charakterze dowódcy W.O.W. od wojennego naczelnika powiatów inflanckich (generała Kowalewskiego) w dniu 21 stycznia st. st., za № 36, wyjaśnień od pułk. Belizo co do okoliczności skazania i konfirmowania wyroków śmierci nad Duchłowskim, Downarowiczem i Kozakiewiczem.

List gen. Kowalewskiego do szefa sztabu w powyższej sprawie.

Miłostiwyj Gosudar (Szanowny Panie) *Apollon Ernestowicz!* (Apollonie synu Ernesta — wg Pamiatn. Kniżki gub. Wileńskiej 1864 r. rzadkie imię Apollona nosił szef sztabu general-major Zimmerman 1 (Циммерманъ 1) syn Ernesta. *Przyp. Red.*).

Dziś przy raporcie moim z dnia 24 stycznia (st. st,) za № 505 (w aktach nie odnalezione. *Przyp. Red.*) przedstawiłem objaśnienie Belizo i komisji sądu polowego o rozstrzelaniu Duchłowskiego, ale ponieważ na polecenie (po predpisaniju) Dowódcy wojsk z dnia 21 stycznia (p. wyżej) № 36 Belizo powinien dać wyjaśnienie w sprawie rozstrzelania dwóch szlachciców (szljach-

broń dla dowódcy „bandy" (Łukaszunasa), na śmierć przez rozstrzelanie. Komisja w wyroku swoim powołała się na instrukcję Głównego Naczelnika kraju, daną wojennemu naczelnikowi 1-go oddziału gub. Witebskiej z dnia 21 listopada (st. st.) za № 4097, aby tych, co dają przytułek powstańcom, karać śmiercią.

Pułkownik Belizo wyrok zatwierdził dodając, iż uważa za potrzebne (nużnym), aby *„dla przykładu"* został wykonany na miejscu zamieszkania D. w Żubalcach.

Do №№ 38, 39 i 76.

Uwaga. O niezgodnem z przepisami z dn. 11(23) maja (Wstęp § 6) skazaniu na śmierć Downarowicza i Kozakiewicza (K. № 76 str. 25 tekstu), a także Duchłowskiego vel Duchnowskiego (D. № 39) dajemy niżej pod:

Annexy do №№ 38, 39 i 76.

Pismo poufne Ministra W jny do Dowódcy W. O. W. z wyrażeniem woli Najwyższej w sprawie szlachc. Kozakiewicza i Downarowicza.

Petersburg, dn. 11(23) stycznia № 1, – Departament Audytorjacki.

„Szlachticzi" *Kozakiewicz* i *Downarowicz* (w tekście rosyjskim błędnie Kazakiewicz i Downorowicz), pierwszy lat 20, a drugi 22, okazali się winni wstąpienia do bandy buntowników i ukrywania się po porzuceniu band w domach swoich rodziców, skąd byli wzięci z bronią w ręku, na mocy Najwyżej zatwierdzonych w dniu 11 maja tegoż roku przepisów o porządku sądzenia i podziale (raspredielenija) polskich buntowników (Wstęp § 6), jeżeli tylko nie zostały wykryte w sprawie inne okoliczności, muszą być zaliczeni do *kategorji trzeciej* przestępców i zatem, wg ścisłego sensu (po tocznomu smysłu) wymienionych przepisów, mogliby podlegać pozbawieniu wszystkich praw osobiście i, wg pozycji społecznej (po sostojaniju), nabytych praw i prerogatyw i zesłaniu na mieszkanie *do mniej odległych* miejsc Syberji albo do dalszych, z wyjątkiem syberyjskich gubernij".

(Zostali jednak wbrew t. zw. Przepisom z dnia 11 maja skazani *na śmierć* i wyrok wykonano. *Przyp. Red.*).

Karty 27 i 28 z akt. O. S. r. 64 № $\frac{541 \text{ dawny.}}{240 \text{ nowy.}}$

Takież pismo z dnia 3 stycznia 1864 r. o Duchłowskim.

(tamże karty 20—22).

...Mieszczanin Duchłowski, który nie przyjmował wcale czynnego (nikakogo diejatelnago) udziału w powstaniu (w mjateżie), powinien na mocy Najwyżej zatwierdzonych 11 maja zeszłego roku przepisów o porządku sądzenia polskich buntowników, wg istoty popełnionego przez niego przestępstwa, być zaliczony *do czwartej kategorji* przestępców i zatem, wg ścisłego sensu wymienionych przepisów, mógł podlegać karze administracyjnej wg uznania władzy albo wg wyroku sądowego do rot aresztanckich cywilnych (graždanskago wiedomstwa) na termin *nie wyżej 5 lat.*

(Został jednak skazany *na śmierć* i wyrok wykonany. *Przyp. Red.*).

Wbrew przepisom z dnia 11(23) maja skazano na śmierć Duchłowskiego, Downarowicza i Kozakiewicza, *3 bezprawne wyroki śmierci* konfirmowano i konfirmacje wykonano.

nionych podsądnych (Bokesów i innych) ale i *wszystkich mieszkańców* gromady Legieckiej, którzy *od samego wybuchu powstania zbrojnego w gub. Kowieńskiej*, kiedy wysłali ze swego grona do bandy powstańców pod dowództwem Bitesa pewną liczbę (nieskolko) młodych ludzi, ukrywali tę bandę w lesie, dostarczali jej prowizji, prochu, uzbrojenia, przyjmowali buntowników i naczelników bandy w swoich domach i w razie sporów pomiędzy sobą zwracali się do bandy o rozsądzenie sprawy (sic!).

„W sierpniu b. r. (st. st.), kiedy byli zebrani z sąsiednią gromadą Szadowską dla podpisania adresu do cesarza i kiedy gmina Szadowska wyraziła na to swoją zupełną zgodę, gromada Legiecka nietylko odmawiała podpisania adresu, ale i wygłoszone w tej sprawie kazanie księdza starała się zagłuszyć głośnym kaszlem".

37. **Dormanowski.**

L. 27, rz.-kat., szlachcic, ur. w Łabiszynie dep. Bydgoskiego, okr. Szubińskiego. Mieszkał w Wilnie pod nazwiskiem Ludwika Suchodolskiego.

Według zeznań niektórych świadków był komisarzem województwa wileńskiego, wg zaś swego oświadczenia spełniał tylko polecenia tego komisarza.

Charakterystyka zeznań D. według raportu Wileńskiej Komisji śledczej:

„Dłuższy czas nie przyznawał się do rzeczywistego swego stanu (zwanija) i nazwiska; stale odmawiał wyjawienia prawdy, sam nic nie wyjaśniał, przyznawał się do niektórych czynności występnej organizacji tylko wtedy, kiedy był przez innych przekonywany, — częściej jednak obalał zarzuty.

Uprzednio pracował w organizacji warszawskiej.

Przez 9 miesięcy był pomocnikiem inżyniera m. Warszawy. Wil. Kom. śledcza".

A. P. 468/63 r. p. 270 kart 444.

38. **Downarowicz.**

W Rpsie Dawnorowicz, przerobione z nazwiska Dowżart.

Dionikow zamiast Dionizow.

Miejscowość, skąd pochodzi, 2 ch-rem.

Z drobnej szlachty — „szljachticz".

Lat 22, wieś Jadopańce pow. Wiłkom.

W lipcu st. st. r. 63 poszedł do powstania, był w oddziale Sawrymowicza, gdzie się znajdował tydzień, a następnie powrócił do domu swego ojca; tam się ukrywał przed władzami i w dniu 4/16 grudnia został ujęty przez kozaków razem z bronią.

Komisja wojenno-sądowa, opierając się na instrukcji Murawjewa z dnia 19 lipca st. st. za № 1128 punkt 9 (vide Wstępu § 8 str. LI i LII, skazała D. na śmierć. Wyrok, konfirmowany przez pułkownika Belizo, wykonano w Dusiatach dn. 7/19 grudnia.

O. S. Sztabu № 541 dawny, 250 nowy, r. 1864, kart 33 vide *Duchnowski* i *Kozakiewicz*.

39. **Duchnowski** vel **Duchłowski.**

W Rpsie poprawiono na Duchłowski, ale prawdopodobniejsze brzmienie nazwiska Duchnowski.

2-chr-em miejscowość, skąd pochodzi i w 3-iej rbrce: „pułkownika Belizo".

Komisja Wojenno-sądowa, utworzona na mocy rozkazu wojennego naczelnika pow. Jezioroskiego w dn. 17/29 grudnia 63 r., skazała D. za to, że reperował

został do 1-ej kategorji powstańców (§ 6 wstępu). Wyrok śmierci konfirmował naczelnik pow. Jezioroskiego, major Wilkin.

Akta Zarządu Woj. Nacz. p-tu Jezioroskiego: O przeprowadzeniu (proizwodstwie) sądu wojenno-polowego i karze śmierci przestępców politycznych Czyżewskiego i Zybersa, № dawn. „opisi" 160, nowy 296/296, r. 1863 kart 70. Też w aktach A. P. 13/r. 63, pudło 397.

34. **Dojlida ks.**

2 ch-rem dopisano „Urdominskago prichoda" (parafji Urdomińskiej. W alfabecie № 187 Tymcz. Aud. Pol. p. t. „o rieszennych własti ju gebernatorami i woennymi naczalnikami i 1864 g. Konfirmacii" t. j. w alfabecie konfirmacji gubernatorów i wojennych naczelników pod literą D. jest tym samym charakterem, co nasz Rps. ks. *Dajlid* (bez *a* końcowego); data konfirmacji podana 24 marca st. st. i wstawiona po tej dacie rosyjskiego alfabetu litera *b* i cyfra 30.

Nic więcej o ks. D. w Archiwum nie znaleziono.

35. **Dalewski.**

Lat 23, kształcił się w Wilnie w gimnazjum, a następnie w moskiewskim uniwersytecie, biografja znana.

Aresztowany został na skutek zeznań denuncjatorskich d-ra Ludwika Dziczkowskiego z Kowna i podjęcia się roli szpiega i prowokatora Józefa Kuszelewskiego, zdemoralizowanego przez komisję śledczą przestępcy politycznego.

A. P. 523 r. 63 kart 95) p. 272) —akta sprawy Tytusa Dalewskiego.

Uwaga. Nazwisko Dalewski w źródłach rosyjskich jest często pisane mylnie przez *o* zamiast *a*.

36. **Danowski.**

W Rpsie „dworjanin" zamiast „szljachticz".

L. 20, analf., był robotnikiem u szl. Biejki. D., broniąc się przed wzięciem do niewoli, zabił wystrzałem z karabinu włościanina Moskala staroobrzędowca *Karpa Kirjanowa.*

Według raportu dowódcy wojsk gub. Kowieńskiej (z dnia 4/16 sierpnia 1864 r.) do dowódcy wojsk W.O.W. D. został rozstrzelany w obecności sprowadzonej całej gromady Legieckiej i mieszkańców miasteczek Szadowa, Bejsagoły i wsi sąsiednich.

„Korzystając z wrażenia wywartego na obecnych wykonaniem wyroku (są słowa raportu), zaraz na miejscu ogłosiłem włościanom gromady Legieckiej o przezwaniu jej na *Kirjanowkę*, a wsi Białozoryszki na *Karpowkę*".

W dalszej części raportu jest mowa o kontrybucji nałożonej na włościan okolicznych za ukrywanie w tych okolicach oddziałów powstańczych i poparte groźbą teroru, żądanie postawione względem tychże włościan, aby współdziałali w pojmaniu powstańców Juchniewicza i Bitisa.

A. P. 857 r. 64 p. 64 kart 65.

Uwaga. W aktach 1256/64 fol kart 390.

O mieszkańcach gromady Legieckiej (k. 294 i 295) czytamy:

„Tymczasowy Aud. Polowy znajduje, że w sprawie tej zostało wykryte nietylko uczestnictwo w powstaniu wyżej wymie-

trafił do partji Wrześniewskiego, która przebywała głównie w lasach traszkuńskich, łańskich i siesickich i miała potyczki pod Onikształmi i Traupi z wojskiem rosyjskiem. W końcu września st. st. czyli w połowie października, Wrześniewski dla celów strategicznych oddzielił według zeznań Cz., 20 ludzi ze swojej partji i dał ich pod dowództwo Cz, z rozkazem lawirowania między Onikształmi, Ucianami, Uszpolem, Wiżunami i Andruniszkami, sam zaś zamierzał utrzymywać się na granicy powiatów Wiłkomierskiego i Poniewieskiego.

Cz. dowodził w 3-ch potyczkach: w pierwszej daty nie pamięta, zdaje się 28 września (10 października) przy wsi Worgile (5 wiorst od Onikszt), 2-a miała miejsce w 2-iej połowie listopada (st. st.) z niewielkim oddziałem kozaków, za którym szła piechota i trzecia dn. 22 grudnia st. st. niedaleko od („wblizi") zaścianka Sosnówka, gdzie partja została rozbita przez kozaków esauła Grekowa i porucznika Djakowa. Cz. rannym został wzięty do niewoli. Wyrok nad Cz. wykonano, ale nieumiejętnie: „Kaźń rozpoczęła się (kopja raportu wojennego naczelnika m. Wiłkomierza z powiatem z dnia 17(29) marca 1864 r. za № 1980 do dowódcy wojsk w pow. Wiłkomierskim i Poniewieskim) o godz. 1 minut 10, ale była wykonywana (proizwodiłaś) *dość długo* dlatego, że sznur przysłany przez isprawnika (naczelnika powiatu) z Wiłkomierza nie wytrzymał przestępcy, który się zerwał i upadł w stanie zupełnie żywym (w sowerszenno żiwom sostojanji), potem został powieszony powtórnie i wtedy już oddał życie". Zmienić przedtem sznuru nikt nie decydował się, ponieważ rozporządzenia na wszelki wypadek (na słuczaj) isprawnik nie dał stanowemu (asesorowi, naczelnikowi rewiru) i gdyby to samo się stało ze sznurem zmienionym, bezpośrednia odpowiedzialność spadłaby na tego, ktoby sznur przemienił".

„Donosząc o tem Waszej Ekscelencji, uważam za niezbyteczne (ne lisznim) dodać, że niepełne (nepołnoe) urządzenie szubienicy uczyniło bardzo niedogodne wykonanie kary, ponieważ włościanie musieli trzymać i ciągnąć za drugi koniec sznura, na którym był powieszony przestępca, co wywiera złe wrażenie na lud i równocześnie (i wmiestie s tiem) pozbawia możności wygodnie i prędko wykonać egzekucję" (proizwiesti kazń)...

P. 170a/r. 1864 kart. 60 a także A. P. 60 i 170 r. 64 p. 225 h. 621.

Uwaga. Dużo szczegółów dotyczących Cz. i spraw z jego osobą związanych nie uwzględniliśmy z powodu braku na to miejsca *w przypisach*.

33. **Czyżewski.**

W Rpsie miejsce rozstrzelania *Poniedzie*/ poprawione 2-im ch-rem na *Dusiaty*. W Rbrce I dopisano 2 ch-rem miejsce pochodzenia Czyżewskiego.

Lat 18, rz.-kat., analf., był w oddz. Ludkiewicza.

Dowodów o pastwieniu się Cz. nad rodzonym bratem niema w aktach i wątpliwe czy były. Zaliczony

Michał Joachim 2-ch imion, ur. 16(28) czerwca 1839 r., miał 2-ch braci (Aleksander i Eugenjusz) i 4 siostry; w r. 1859 ukończył 1-y kadecki korpus ze stopniem chorążego (stan służby k. 161—162).

Sztabu 8/63 r.

Całe oskarżenie przeciwko C. opiera się na tem, że dnia 6(18) lutego 1863 r. przy przypadkowem spotkaniu się z nieznajomymi włościanami na popasie w karczmie agitował ich. Przy rewizji nic podejrzanego nie znaleziono, z wyjątkiem fotografji C. z wyobrażeniem orła i pogoni. Żadnych innych poszlak przko C. nie było—został jednak skazany na śmierć, bo w owym czasie „ofiary polityczne" były potrzebne „w primier i strach drugim" (§ 8 wstępu, szpalta LII).

Murawjew na raporcie wyroku sądowego № 506 w dniu 29 kwietnia st. st. przedstawionym przez oddział woj. sąd. sztabu napisał własnoręcznie konfirmację z dnia 16(28) maja 1863 r. i dodał przytem własnoręcznie rezolucję aresztowania i sądzenia sądem wojennym fotografa Pruszyńskiego.

O.S. Szt. № 8, r. 1863 kart. 193. Kur. Lit. 1906 № 61.

Uwaga. Fotogr. miński Pruszyński za urządzenie fotelu z herbami Korony i Litwy i fotografowanie pod temi herbami został zesłany na Syberję.

30. **Czapliński.**

2 ch-rem: „iz dworjan kow. gub. pon. ujezda".

O. S. Sztab $\frac{260}{255}$ r. 63 p. 392.

31. **Ciechanowicz.**

Jakób syn Grzegorza, l. 40, analf., rz-kat. pow. wileńsk., od r. 1862 szeregowiec baonu wil. straży pogr.

A. P. 475/r. 63 p. 271 karta 93.

Uwaga. Gieysztor w Pamiętnikach t. II str. 131 podał niedokładnie nazwisko „*Czekanowski*" i dzień stracenia „w wigilję Trzech Króli" (st. st.).

32. **Czerwiński.**

2 ch-rem. dodano Iwanow (syn Jana) i po „dworjanin" „Witebsk. gub."

Lat 23, kształcił się w Petersburgu w Instytucie Górniczym, następnie w Uniwersytecie i nakoniec w Instytucie Technologicznym; posiadał języki polski, rosyjski, niemiecki i francuski. Ojciec Jan, syn Józefa, matka — Wiktorja, córka Pawła, zamieszkali w Horkach, gub. Mohylewskiej. Z braci Jan—dowódca oddziału w Lubelskiem—rozstrzelany w Kijowie; Rajmund był w partji Topora (Zwierzdowskiego) — zabity. Cz. należał do organizatorów powstania w Inflantach Polskich w majątku Rycków Marienhausen i był poszukiwany przez petersburską komisję śledczą, z powodu stosunków z organizacją „Narodnej Woli". Był w partji Kulczyckiego i na granicy powiatów Lucyńskiego i Drysieńskiego został wzięty do niewoli i zamknięty w twierdzy dyneburskiej. Dn. 7(19) czerwca 63 r. skazany został przez sąd wojenny na pozbawienie praw stanu i zesłanie do ciężkich robót na lat 4, ale uciekł z więzienia i twierdzy w dniu 19 czerwca (1 lipca). Stamtąd

22. **Bużyński.**

Dopis. 2 ch-rem wszystko.

Uwaga. Nazwisko prędzej *Bużyński*, niż *Burzyński*, ponieważ po rosyjsku pisane przez ж (ż), a nie рж.

Może też być *Bożyński* (jest w aktach A. P.—pudło 288 № 318—Bożyński Onufry pow. Kowieńskiego w Łopiach).

23. **Byszewski.**

W II rbrce dopisane Kalistow (Kalikstow—k braku,e) dworjanin i t. d.

W IV rbrce po Wiłkowiszkach 2 ch-rem dodane: Awgust· gub. Mar. uiezda, w dacie oktjabrja popraw. na *sen*tjabrja.

L. 40. Kształcił się w gimnazjum w Wielkopolsce w Krotoszynie. W powstaniu był w oddziale Szpaka (Rps mylnie *Sztaga*) i po rozbiciu tego oddziału organizował nowy.

O. S. 337/63 r. p. 393.

24. **Chorewicz.**

2 ch-rem wszystko.

Uwaga. Sprostować omyłkę druku w IV rbrce Backiego na Lackiego.

25. **Chończak.**

2 ch-rem wszystko.

Uwaga. Tu zostało użyte wyjątkowe wyrażenie: „*w zwanji* żandarma" przetłumaczyliśmy: „w szarży", może lepiej „na stanowisku", albo „pełniąc urząd". Ścisły i dokładny przekład użytego tu wyrazu „zwanje" jest niemożliwy na jęz. polski.

A. P. $\frac{398}{197}$ 63 Klama.

26. **Chonesta.**

W rbrce IV *Olonowa Buda* poprawić na *Osinowa Buda* w Rpsie bez błędu.

O. S. 24/62 r. p. 397 Akta o „kaznennych dworjanach: Stanisławie Jaskoldie, Karolie Petrowskij i Juzefie Chonestie" kart 4. Nazwisko w wymienionych aktach: *Chonesta*, ale w alfabecie № 172 *Chonest* bez *a*, zaś „Kurjer Wileński" w № 139 z dnia 5 grudnia st. st. pisze: „Dworzanin Józef *Honeste*, Stanisław Jaskold i Karol Piotrowski... ulegli karze śmierci przez powieszenie w m. Suwałkach".

Może to być przekręcone nazwisko *Honesti*, pochodzenia włoskiego; ród Honestich, pochodzący z Włoch, jest znany w Wilnie od końca XVIII czy początku XIX w.

27. **Chrzanowski.**

2 ch-rem wszystko.

Z drobnej szlachty — „szljachticz".

29. **Ciundziewicki.**

Ojciec Melchjor w r. 1812 był w wojsku *rosyjskiem*, otrzymał za waleczność złotą szablę, wyszedł do dymisji po kilkunastu latach służby w randze pułkownika. Matka Michała C. z domu Bohdanowiczówna, córka Wincentego, ze Stajek pow. wilejskiego i siostra Seweryna, który po śmierci Melchjora C. był opiekunem Ciundziewickich. Dziedziczny majątek Ciundziewickich Wilanów z folw. Kościuki w pow. borysowskim około 3200 hekt. wartości około 50.000 rs.

List egzekucyjny (égzekucionnyj list): My niżej podpisani tem zaświadczamy, że przedstawiona przez Komisję Polowego Sądu Wojennego konfirmacja w sprawie wojenno-sądowej nad porucznikiem Ekaterynosławskiego Lejb Grenadjerskiego Jego Cesarskiej Mości pułku, Ignacym *Budziłowiczem*, sądzonym za opuszczenie (otłuczku iz) pułku i udział w bandzie „mjateżnikow" na karę śmierci przez rozstrzelanie z pozbawieniem wszystkich praw, została w naszej obecności wykonana rzeczywiście (priwedena w diejstwitelnoe ispołnienje). M. Orsza gub. Mohylewskiej, dn. 28 (st. st.) 1863 r.

Przy egzekucji w szeregach (stroju) znajdowali się: Wiazemskiego pułku piechoty, kompanje 15, 4 strzelecka i 18, sztab-oficerów 3, ober-oficerów 4, unter-oficerów 40, muzykantów 9, szeregowców 300, — ogółem — 353 ludzi; Mitawskiego Huzarskiego J. K. Mości Króla Wirtemberskiego pułku szwadronów 2; 1-ej dywizji sztab-oficerów 2, ober-oficerów 13, trębaczy 17, unter-oficerów 28, szeregowców 154. Orszańskiej komendy straży wewnętrznej ober-oficerów i unter-oficerów 8, szeregowców 50; N-ru 13 Dońskiego ober-oficerów 1, urjadników 2 i szeregowych 46.

(28 oryginalnych podpisów).

17. **Budrys**

W Rpsie: „Feliks Józef, kto on taki—niewiadomo" (Feliks Josif, kto on takoj—nieizwestno) skreślono i napisano, jak jest obecnie w II rbrce.

Szlachcic (dworjanin) ur. w pow. Rosieńskim, mieszkał w Kownie, wiek l. 22. Zeznanie pisał własnoręcznie po polsku bez błędów. Pseudonim Nieszakoć i Miszkoć. B. broni się przed zarzutem, że był dowódcą oddziału, pisząc w protokule z dn. 21 sierpnia (st. st.) 1863 r. „Pan Ibrahimowicz (odbierający zeznania) nie znalazł żadnej różnicy między opieką nad 15 ludźmi a zaś *komandirem*. Podpisałem ten protokuł, bo mało rozumiem po rosyjsku".

Sprawdziliśmy, że w protokule poprzednim zostało rzeczywiście fałszywie przetłumaczone wyrażenie: „kazał mnie opiekować się tymi ludźmi" na „sdał" mnie pod moju komandu"—oddał ich mnie pod moje dowództwo.

Jako curiosum warto zaznaczyć, że jakąś znalezioną kartkę z końcowym wyrazem *verte* określono, że jest podpisaną Werte („za podpisju Werte")! (Wniosek Audyt. Polow. 114 r. A. P. 46/64 r. p. 275 kart. 130.

18. **Bugielski.**

2 ch-rem dopisane „Wicentjew" (syn Wincentego) i jak zwykle 2-gim charakterem dopisano za co mianowicie, t. j. krótkie motywy wyroku.

20. **Burak.**

2 ch-rem dop. „Matwieew (syn Macieja), data powieszenia 24 marca poprawiona z uprzednio napisanej 25 marca.

21. **Buzino.**

Nie stwierdziliśmy z powodu braku dokumentów, czy należał do powstania.

Wszystkie wiadomości o B. napisane 2 ch-rem.

14. **Brazis.**

W przekładzie Rpsu opuszczona data rozstrzelania 29 września.

15. **Brazulis.**

2 ch-rem: gub. Kowieńsk. pow. szawelskiego.

Lat 30 (wg. Alfabetu O. S. № 193/63 r.).

Brazulisa współtowarzysz *Kwiatkowski* pod № 86.

Uwaga. W II-ej rbrce w przekładzie na polski z. (ziemi) kowieńskiej, lepiej *gubernji*—bliżej do oryginału.

16. **Budziłowicz.**

W II rbrce skreślone wyrazy: „otczestwa i roda neizwiestno" (imię ojca i jakiego pochodzenia, rodu—nie wiadomo), 2 ch-rem dopisana nazwa pułku.

Syn Marcina, ur. 1841 r., szlachcic (iz dworjan), gub. Wołyńskiej, wyzn. rz.-kat., ukończył korpus kadecki św. Włodzimierza (Władimirskij) w Kijowie, skąd wyszedł ze stopniem podporucznika w 1859 r. i w tymże roku służbę rozpoczął w pułku.

Do powstania, jak sam zeznał, poszedł dobrowolnie: „jako Polak nie chciał w szeregach armji walczyć przeciwko Polakom, lecz postanowił przyłączyć się do Polaków.

Dn. 7(19) kwietnia 1863 r. porucznik Budziłowicz tajnie opuścił Moskwę—miejsce służby, dn. 26 kwietnia st. st. wdg raportu orszańskiego asesora (isprawnika) został aresztowany razem z innymi powstańcami, wzięty został w walce zbrojnej przy miasteczku Pohościczach. Dowodził oddziałem pod pseudonimem Jana Pichowicza, paszport miał na imię podporucznika Katkowa. Oddział liczył z początku 22 ludzi, zaś w dniu 26 doszedł do 40-u.

Komisja śledcza (Smoleńska — akta Tym. Aud. Polow. O. W. № 471/r. 63) uznała jako jeden z (9-ciu) punktów oskarżenia prnka B.: (punkt. 5) jego stanowcze, uparte („upornoe") ukrywanie nazwisk i stanowisk głównych kierowników powstania oraz (punkt 6) odrzucenie wniosku niektórych powstańców złożenia broni. B. oświadczył, że zgodzi się oddział rozpuścić tylko w takim razie, gdy wypowie się za tem stanowcza większość, ale, że w takim razie pójdzie szukać innego oddziału, aby dalej walczyć.

B. oświadczył na śledztwie, że w bitwie, w której został wzięty do niewoli, nie strzelał tylko dlatego, że miał zamiast strzelby rewolwer, lecz był zdecydowany strzelać z rewolweru na bliższą metę.

Akta o Budz. O. S. № nowy 23/r. 63 (dawne №№ 387 i 377) kart. 6. W tym fascykule niema aktów sądowych. Są one w A. P. № 471/63 kart 896 p. t. „O mirowom posrednikie Orszanskago uiezda ot st. poruczn. Antonie Pioro i drugich 14 licach".

Uwaga. W aktach A. P. 471/63 jest też od karty 528 kilkanaście kart o Zwierzdowskim (Toporze), z którym B. równocześnie opuścił Moskwę.

Dla zilustrowania, jak się przedstawiał udział wojska w wykonaniu wyroku kary śmierci (patrz § 9 wstępu), dajemy tu z akt A. P. 471/63 K. 346.

W zeznaniach swoich wymienił powstańców i osoby, pomagające powstaniu.

A. P. 239/64 p. 283.

Data wyroku poprawiona z 21 na 20.

W rbr. III „Wynikłej z decyzji" — „posliedowawszej na zakljuczenje" i t. d. do końca rbr. III dopisane 2 ch-rem.

12. **Bohdanowicz.**

Ur. 16(28) lipca 1842 r., był wspólnie z bratem swoim Mikołajem, właścicielem majątku Puszynów (w pow. Szawelskim) o 1700 dziesięcinach i 135 byłych „dusz" pańszczyźnianych. Szlachcic (dworjanin). Kształcił się w Połockiej szkole kadetów, skąd przeszedł do Konstantynowskiej szkoły artylerji, ale kursu nie skończył. Był junkrem i za parokrotne przekroczenie urlopu otrzymał dymisję.

W zeznaniach nie ukrywał swoich przekonań patrjotycznych i wolnościowych i nie zaprzeczył faktom, że był dowódcą oddziału. Audytorjat polowy we wniosku swoim (zakljuczenje) stwierdza, że B. „nie wskazał osób, ani tych, za których pośrednictwem wszedł w stosunki z organizacją rewolucyjną (dla utrzymania prawa dowództwa nad bandą buntowników i potem chciał się ukryć do Królestwa Polskiego ze świadectwem o swoim udziale w powstaniu w Litwie), ani tych osób, które mu pomagały w tworzeniu oddziałów, ich umundurowaniu i zaopatrywaniu".

Sąd skazał B. na śmierć przez *powieszenie*. Murawjew dn. 1(13) grudnia 63 r. konfirmował słowami:

„zgadzam się, ale zamiast powiesić rozstrzelać Bohdanowicza". (NB. rzadki wypadek; częściej zmieniał M. rozstrzelanie na powieszenie).

11(23) grudnia narzeczona, B. Karolina Landsberżanka, depeszowała z Mitawy do M. z prośbą o uwzględnienie, iż wysłała do cesarza w swojem imieniu prośbę o ułaskawienie B.

Za B wstawiał się w urzędowym raporcie do dowódcy wojsk 2-go oddziału gub. Kowieńskiej podp. Leonow, wojenny naczelnik pow. szawelskiego, motywując, że B., jako wróg działający otwarcie, mniej może przyniósł szkody, niż ukryci wrogowie, występujący pod maską lojalności, jako młodzieniec od niedawna pełnoletni zasługuje na względniejsze traktowanie i że to ułaskawienie dowódcy wpłynie pod względem politycznym dobrze, bo zachęci trwających jeszcze w powstaniu do złożenia broni. Za tego rodzaju raport Leonow otrzymał z rozkazu M. dymisję za „tak niewłaściwe i bezpodstawne wstawiennictwo (chodatajstwo), dowodzące o niewłaściwym (nieprawilnyj) jego (Leonowa) poglądzie na żądanie prawa i obecnego momentu (trebowanija zakona i nastojaszczago momenta).

13. **Bonach.**

2 ch-rem.

Rpsu liczby litery Б. 16, 17 (Bonach) i 18, a naszej numeracji ogólnej Nr.Nr. 22, 13 i 21 dopisane 2 ch-rem; też nazwiska wszystkich równocześnie rozstrzelanych w Łomży 13 Б. 17), 25 (X. 2), 66 (K. 17) 68 (K.—20). 71(K—19) i148 (C—15) pisane 2 ch-rem.

Vide *Klama* № 66.

noj służbie) i ze względu na położenie społeczne posiadającego znaczny wpływ na innych, za zdradę Państwa i udział w buncie (w mjateżie) na mocy wyroku sądu wojennego ukarać śmiercią przez *rozstrzelanie* w Kownie.

Wyrok został wykonany o godz. 8-ej rano.

O. S. 22/63 kart. 37.

W Rpsie 2 chr-em dodano: „Kazimirow otstawnoj kornet Kljastickago Gusarskago połka".

9. **Bielawski.**

Pisarz wójta gminnego; miejscowość nie wskazana, ale z akt widać, że w województwie Augustowskim.

O. S. № 111/64 nowy p. 397, 3 str. o Bielawskim.

O. S. № 4/64 nowy 202 O. P. 575, 2 karty.

O wykonaniu konfirmacji na mieszcz. Bielawskim i (dezerterze) Janie Krasińskim.

Uwaga. O tem, że kopje z konfirmacji były komunikowane przez audytorjat sztabu *wprost* ministrowi wojny, świadczy pismo z dnia 6(18) lutego 1864 r. ober-audytora okręgu wileńskiego do dowódcy wojsk oddziału augustowskiego z prośbą o dostarczenie do sztabu w 2-ch egzemplarzach konfirmacji *„dlja dokłada Ego W. Prewoschoditelstwu"* (dla raportu J. W. Ekscelencji — t. j. generał gubernatorowi — dowódcy wojsk W. O.). Słowa „dlja dokłada E. W. P-stwu" skreślone zostały i poprawione zostały na: „dlja otprawki k. woennomu ministru" („do wysłania p. ministrowi wojny").

Kopji aktów konfirmacji wojennych naczelników szukać w Departamencie audytorjackim w ministerjum wojny w Petersburgu.

W rpsie B. „szljachticz" przeprawiono 2 ch-rem na mieszczanin: zamiast „za naganę" można przetłumaczyć: zarzut (w tekście rosyjskim „uprek").

10. **Bieńkowski.**

Ściślej: „za służbę komitetowi rewolucyjnemu w charakterze szpiega i policjanta na miasto Wilno (za służenje rewolucionnomu komitetu w kaczestwie szpjona i policjanta po gorodu W.)".

Włośc. warsz. gub. i pow., felczer — 2 ch-rem.

Bieńkowski miał lat 26 (wg. alf. O. S. № 193 r. 63).

O. S. 260 i 255 r. 63 kart 46 o Bieńkowskim, Marczewskim i Czaplińskim.

11. **Błachinych vel Błochinych.**

Pisownia nie ustalona w Rpsie: *a* zmienione na *o*, w aktach różnie bywa i *a* i *o*.

Pochodził z włośc. gub. Permskiej, był analf., trafił do powstania nie z pobudek ideowych, ale z powodu, iż nie mógł się nagiąć do warunków służby w wojsku ros., z którego w r. 1864 dezertował po raz drugi. Za pierwszą dezercję 5 miesięczną ukarany został chłostą „szpicrutenami przez sto ludzi dwukrotnie przepędzony". W powstaniu był podobno tylko przy kuchni i pod dozorem.

Rps—mylnie Ildenfons. W przekładzie mylnie *Jamwel* zamiast *Jaszwel* rpsu, winno być *Jaszwil.*

Vide Korsak, Mancewiczowie.

Według O.S./63 № nowy 32 kat. 12 p. 397 (Konfirmacje dowódcy wojsk gub. Mohylewskiej nad przestępcami politycznymi) A. przyznał się, że działał z ramienia Centralnego Komitetu, zaś z zeznań innych powstańców jest widoczne, że był naczelnikiem oddziału. Aresztowany został w kwietniu st. st. Z tego dokumentu i innych źródeł jest wiadome, że był emigrantem. Rozkaz o oddaniu A. pod sąd wojenny został ogłoszony w Mohylewie dn. 3(15) czerwca 63 r.

Wg. A. P. 331/63 brat Ildefonsa—Józefat A. lat 45, właściciel 2-ch majątków, zamieszkały w folwarku Wielkie Białowicze pow. Bychowskiego, skazany był wg 2-iej kategorji na 8 lat katorgi.

5. **Apanowicz.**

Szlachcic (dworjanin).

6. **Baranowski.**

Z drobnej szlachty (szljachticz).

w I dopisane: gubernji Augustowskiej pow. Kalwaryjskiego, w II: „na mocy konfirmacji woj. nacz. pow. Kalwaryjskiego"—dodane 1 ch-rem; „zatwierdzonej przez takiegoż naczelnika (takowymże naczalnikom) oddziału augustowskiego" — skreślone.

W aktach O. S. 25/63 nowy kart. 4 dawny 589 i 585 pudło 397 niema nic więcej ponadto, iż był wówczas wojennym naczelnikiem ptu kalwaryjskiego pułkownik Striżskij, który o zatwierdzeniu przez siebie i o wykonaniu wyroku złożył raport dn. 11(23) listopada wojennemu naczelnikowi oddziału augustowskiego.

(Bakłanowowi, jak wiemy z innych źródeł).

7. **Bejda.**

L. 54. Rz-kat., analf., ur. we wsi Markowa Bałka, pow. Łomż. gub. August., był w oddziałach Ejtmanowicza i Barancewicza.

268/63 p. 263.

Z drobnej szlachty (szljachticz nezakonnorożden.).

8. **Białłozor.**

Obyw. ziemski (pomieszczik) l. 47, kat., kawaler., z wojska wyszedł do dymisji około r. 1837, właściciel mjku Pojeziory w pow. poniewieskim, wartości (ówczesnej) więcej, niż 40 tysięcy rubli.

W zeznaniach B. twierdził, że został dn. 18 czy 19 maja st. st. gwałtem porwany do powstania przez kilku uzbrojonych z oddziału Jabłonowskiego i że dn. 21 marca (st. st.) rozpoczęła się strzelanina, przy spotkaniu wojsk rosyjskich, próbował powrócić do domu, lecz w drodze około wsi Wilgiszki został aresztowany.

Sąd wojenny skazał B. na śmierć przez rozstrzelanie, dowódca wojsk 1-go oddziału gub. Kowieńskiej, gen.-lejtn. Lichaczew, wyraził opinję złagodzenia kary przez zesłanie na 12 lat do ciężkich robót w kopalniach i konfiskatę majątku. Na raporcie z dnia 23 maja st. st. sądowym Murawjew napisał następującą rezolucję, datowaną dn. 25 maja st. st.:

„Jako byłego wojskowego (służiwszago w woen-

Przypisy do Rpsu

ułożone w porządku liczb polskiego przekładu Rpsu.

UWAGA. Przypisy są czerpane wyłącznie ze źródeł urzędowych (Arch. Państw. w Wilnie, przeważnie akta Audytorjatu i sztabu) i mają na celu obok podania wszystkich ważniejszych szczegółów Rpsu dać uzupełnienia tekstu Rpsu przez dodanie brakujących w rubryce II-ej wieku, wykształcenia i t. p. szczegółów biograficznych (o ile się one znajdują w aktach sprawy), dotyczących osób skazanych i tylko w wyjątkowych wypadkach innych okoliczności.

Cały przebieg przewodu sądowego i śledztwa oraz dające się wyłowić z aktów szczegóły, dotyczące organizacji i działań wojennych, zostały celowo tu pominięte ze względu, iż tu mamy tylko pierwszy zeszyt wileńskich źródeł archiwalnych.

SKRÓTY

najczęściej używane w *przypisach* do Rpsu.

A. P. — Tymczasowy Audytorjat Polowy.
O. S. — Oddział sądowy sztabu wojsk W. O. W.
W. O. W. — Wileński okręg wojenny.
63 / 64 \ po cyfrze, oznaczającej № fascykułu wskazuje na rok 63 albo 64.
p. — pudło b. Arch. Murawjewskiego.
Rbr. I—IV — rubryki Rpsu licząc od lewej do prawej str.
2 chr. — 2-gi charakter pisma, czyli ta ręka, która uzupełniała i korygowała Rps.
analf. — analfabeta.
l. — lata.
kat. — rz.-katolik.
szl. — szlachcic.
mieszcz. — mieszczanin,
włośc. — włościanin.

№ 1. **Adamowicz** kat. wł. pow. lucyńskiego (Inflant Polskich) analf. l. 36.

Był w wojsku od r. 1844, dezertował w r. 1860—62 i po raz trzeci 1863 — z Międzyrzecza z etapu pomiędzy Warszawą i Grodnem. Wdg własnego zeznania był wzięty do niewoli przez powstańców, wdg aktu oskarżenia i wyroku — przyłączył się dobrowolnie do oddziału Rogińskiego. Wyrok śmierci zatwierdził własnoręcznie Murawjew w dniu 20/V st. st. 1863 r., pomimo, iż gen. lejtn. Manjukin proponował 11 lat katorgi.

O. S. 14/63 p. 386.

Datę rozstrzelania 25 maja poprawiono 2 ch-rem na 3-go czerwca.

Konfirmacja „Komandujuszczago wojskami"—Wodza (albo Dowódcy) wojsk

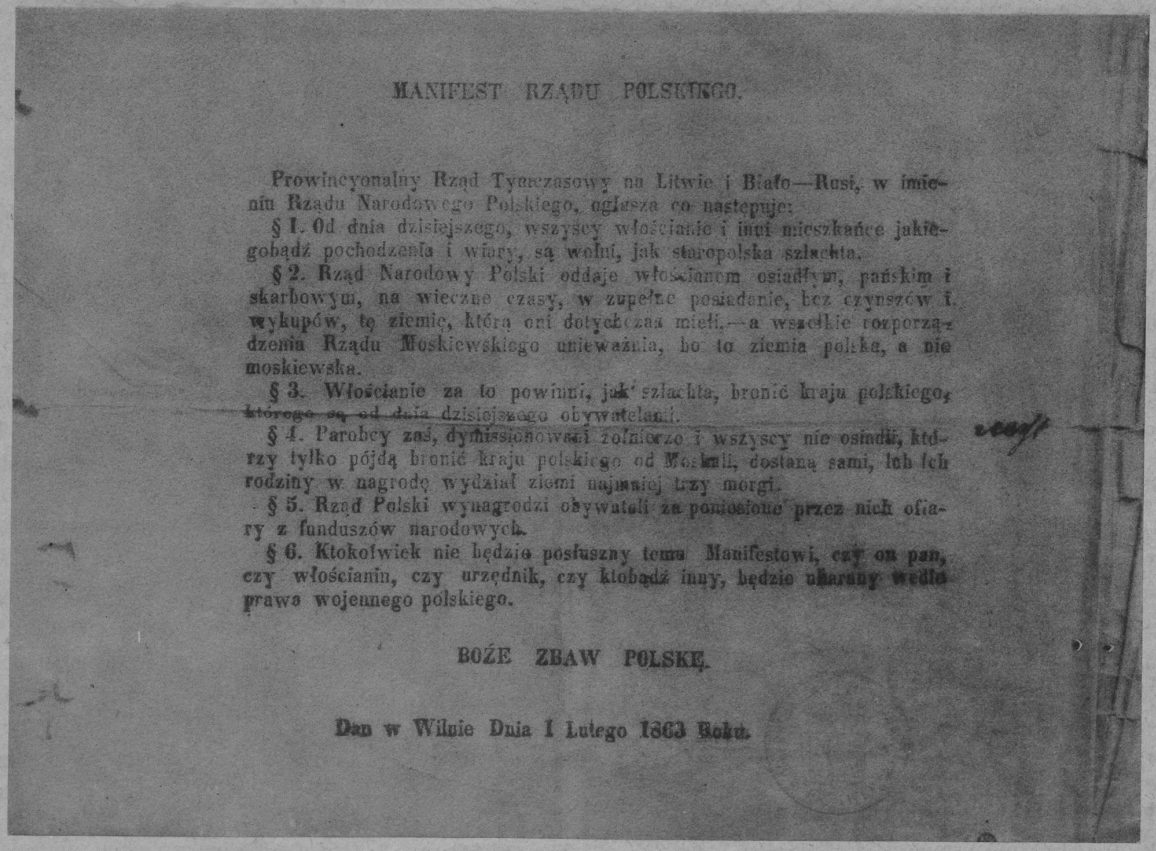
2. **Aleksandrowicz.** Bliższych wiadomości nieznaleziono. Akt. oszm. wojen. nacz. niema.

Szlachcic („dworjanin").

3. **Alaew** (wymawia się Ałajew). Nazwisko i informacje dopisane 2 ch-rem. Nie był powstańcem.

4. **Ancypo vel Ancypa.**

Szlachcic (dworjanin).

MANIFEST RZĄDU POLSKIEGO.

Prowincyonalny Rząd Tymczasowy na Litwie i Biało—Rusi, w imieniu Rządu Narodowego Polskiego, ogłasza co następuje:

§ 1. Od dnia dzisiejszego, wszyscy włościanie i inni mieszkańce jakiegobądź pochodzenia i wiary, są wolni, jak staropolska szlachta.

§ 2. Rząd Narodowy Polski oddaje włościanom osiadłym, pańskim i skarbowym, na wieczne czasy, w zupełne posiadanie, bez czynszów i wykupów, tę ziemię, którą oni dotychczas mieli,—a wszelkie rozporządzenia Rządu Moskiewskiego unieważnia, bo to ziemia polska, a nie moskiewska.

§ 3. Włościanie za to powinni, jak szlachta, bronić kraju polskiego, którego są od dnia dzisiejszego obywatelami.

§ 4. Parobcy zaś, dymissionowani żołnierze i wszyscy nie osiadli, którzy tylko pójdą bronić kraju polskiego od Moskali, dostaną sami, lub ich rodziny w nagrodę wydział ziemi najmniej trzy morgi.

§ 5. Rząd Polski wynagrodzi obywateli za poniesione przez nich ofiary z funduszów narodowych.

§ 6. Ktokolwiek nie będzie posłuszny temu Manifestowi, czy on pan, czy włościanin, czy urzędnik, czy ktobądź inny, będzie ukarany według prawa wojennego polskiego.

BOŻE ZBAW POLSKĘ.

Dan w Wilnie Dnia 1 Lutego 1863 Roku.

MANIFEST UWŁASZCZENIOWY RZĄDU POLSKIEGO
nazywany przez władze rosyjskie oburzającym: „wozmutitelnyj manifest".